DİN & FELSEFE ARAŞTIRMALARI

Religion and Philosophical Research
E-ISSN: 2667-6583
Aralık | December 2020
Cilt | Volume: 3 - Sayı | Number: 6

EPİSTEMİK GÜVENİLİRCİLİK VE ALVIN PLANTINGA'DA TANRI İNANCININ GÜVENİLİRLİĞİ SORUNU

The Issue of Epistemic Reliability and the Reliability of the Problem of Belief in God in Alvin Plantinga

Musa YANIK, Doktora Öğrencisi | PhD Candidate
Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi | Ondokuz Mayıs University Faculty of Divinity
musayanik52@gmail.com
https://orcid.org/0000-0003-4155-933X

Makale Türü | Type of Article: Araştırma Makalesi | Research Article
Başvuru Tarihi | Date Received: 01.10.2020
Kabul Tarihi | Date Accepted: 16.11.2020

Atıf | Cite As

YANIK, Musa. "Epistemik Güvenilircilik ve Alvin Plantinga'da Tanrı İnancının Güvenilirliği Sorunu". Din ve Felsefe Araştırmaları 3/6 (Aralık 2020): 181-208.

İntihal | Plagiarism
Bu makale, en az iki hakem tarafından incelendi ve intihal içermediği teyit edildi.
This article has been reviewed by at least two referees and scanned via plagiarism software.

Etik Beyanı | Ethical Statement
Bu makalenin yazarı/yazarları, hakemleri ve dergi editör grubu Din ve Felsefe Araştırmaları dergisinin Etik Kurallarına uyduklarını kabul eder.
The author/authors, referees, and journal editorial group acknowledge that they adhere to the Code of Ethics for the journal of Religion and Philosophical Research.

Copyright © Published by Din Felsefesi Derneği, Istanbul Turkey. All rights reserved.

EPİSTEMİK GÜVENİLİRCİLİK VE ALVIN PLANTINGA'DA TANRI İNANCININ GÜVENİLİRLİĞİ SORUNU*

Musa YANIK

ÖZ

Güvenilirci (*reliabilist*) bilgi teorisi, çağdaş epistemik gerekçelendirme kuramları içerisinde, dışsalcı (*externalist*) kuramın bir türü olarak kendisine yer bulmaktadır. Kısaca, bir inancı gerekçelendiren şeyin o inancın oluşturulduğu sürecin güvenilirliği olduğunu öne süren bu yaklaşım, bu bilişsel süreçleri özne dışı unsurlara bağladığı için dışsalcı bir pozisyonda yer almaktadır. Bu bilgi teorisinin tam karşı konumunda yer alan içselci (*internalist*) bilgi teorisi ise, özne merkezli bir yaklaşımla, doğru inancı gerekçelendirecek yöntemin, kişinin kendi zihinsel yapısından yola çıkarak, belli bilişsel süreçler sonucunda ulaşılabileceğini öne sürmektedir. Epistemik gerekçelendirme kuramları içerisinde birçok tartışmada kendisine yer bulan bu iki bilgi teorisi, kendi içerisinde de birçok farklı kurama kapı aralamıştır. Öte yandan çağdaş epistemolojideki bu tartışmalar, dini epistemoloji içerisinde de kendisine yer bulmuştur. Özellikle Alvin Plantinga, kendi dini epistemolojisi içerisinde dışsalcı bir tutum sergilemiş ve son dönem çalışmaları içerisinde de güvenilirci bir anlayışla Tanrı inancının epistemik mahiyetini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu makalede öncelikle dışsalcılık ve onun bir türü olan güvenilirci bilgi anlayışını ve bu kuramlara getirilen eleştirileri ele almaya çalışacağız, daha sonra A. Plantinga'nın son dönem dini epistemolojisinin de yönünü belirleyen güvence (*warrant*) kavramını açıklayıp, bu kavramın bütün teist dinlere uygulanabilirliğini sorgulayacağız.

Anahtar Kelimeler: Gerekçelendirme, Güvenilircilik, Dışsalcılık, Alvin Plantinga, Epistemoloji.

GİRİŞ

Çağdaş epistemoloji tartışmalarının merkezini oluşturan konulardan birisi de gerekçelendirme teorileridir. Kısaca, bilgi ve doğruluk gibi kavramları ön plana çıkartarak inançlarımızın ya da kararlarımızın epistemik olarak ortaya konması olarak ifade edebileceğimiz epistemik gerekçelendirmenin nihai hedefinde, inançlarımızın doğru olarak nasıl ortaya konabileceği problemi vardır. Bu hususta ortaya çıkan içselcilik, dışsalcılık, temelcilik, bağlamsalcılık, tutarlıkçılık vs. gibi birçok gerekçelendirme kuramından söz etmek mümkündür. Ancak özellikle iki gerekçelendirme kuramının epistemoloji tartışmalarında daha ön planda olduğunu söyleyebiliriz. Bu açıdan baktığımızda bu iki gerekçelendirme kuramı, İçselcilik

* Bu çalışmanın bir bölümü, 2019 tarihinde sunduğumuz "Dini Epistemoloji: Alvin Plantinga Örneği" başlıklı yüksek lisans tezi esas alınarak hazırlanmıştır.

(*internalism*) ve Dışsalcılık (*externalism*)'dır. İçselci gerekçelendirme teorisi özneye ya da inanan kişiye merkezi bir rol atfederken, bunun tam karşı konumunda yer aldığını söyleyebileceğimiz dışsalcılık ise özne yerine bazı dışsal koşullar öne sürerek, gerekçelendirilmiş doğru inancın nasıl bilgiye dönüştüğünü kendi yöntemleri çerçevesinde aktarmaya çalışır.

İçselci teoriye göre özne, bilişsel süreçlerle birlikte doğru inancı gerekçelendirecek yönteme, kendi zihinsel yapısından yola çıkarak ulaşabilir hatta bunu formüle edebilir. Nitekim Ernst Sosa'nın ifade ettiği gibi "Sadece kendi bilişsel durumundan hareketle işe başlayan bir içselci, sahip olduğu olası ve gerekçelendirilip gerekçelendirilmedikleri tam olarak belli olmayan inançlara dayanarak, kendi inancının gerekçelendirmesini sağlayacak bir grup ilke formüle edebilir."[1] İçselciliğin önemli savunucularından Roderick Chisholm'ün formüle ettiği şekliyle "Eğer bir S kişisi belirli bir şeye inanmakta içsel olarak gerekçelenmişse bu, onun yalnızca kendi zihin durumu üzerine düşünmesiyle bilebileceği bir şeydir."[2] Öte yandan içselci gerekçelendirme yöntemi için algı gibi dış etmenlerin reddedildiği sonucunu çıkarmak da hatalıdır. Çünkü içselci yöntem için bildiğimiz şeyleri belirleyen sadece öznenin içsel durumlarıdır. Açıkçası bu yaklaşımın ifade ettiği şekliyle öznenin bilme ve inanma gibi bilişsel süreçlerde "bir kimsenin epistemik duruşunu, üzerinde kontrol sahibi olduğu bir şey olarak gördüğünü de söyleyebiliriz."[3]

Dışsalcı gerekçelendirme yöntemi açısından önemli olan şey ise, öznenin dışındaki süreçlerdir. Burada açıkça şunu ifade edebiliriz: Dışsalcılık için bilgi edinme sürecinde esas olan şey, inanç ve gerçeklik arasındaki nedensel ve dışsal ilişkidir. Nitekim buradaki nedensellik kavramı, sözünü ettiğimiz dışsal ilişkiyi belirleyen en temel unsurdur. Dışsalcı gerekçelendirme yöntemi açısından bir örnek vermemiz gerekirse, yuvarlak ve yeşil olan bir nesne gördüğüme yönelik inancımı bilgi haline getiren şey, yuvarlak ve yeşil olan bir nesne görmemin sebep olduğu inancımdır. Örnekten anlaşılacağı üzere nedensellik kavramının dışsalcı yöntem açısından önemli bir yeri olduğu aşikârdır. Laurence BonJour dışsalcı yöntem açısından nedenselliğin önemini şöyle ifade etmektedir: "Temel empirik inancın epistemik gerekçelendirilmesi, inanan kişi ile dünya arasındaki nedensel ya da nomolojik karakterdeki uygun bir ilişkinin sağlanması yoluyla olanaklıdır."[4]

Bu iki gerekçelendirme yöntemi arasında bir rekabetin olduğunu varsayan teorileri bir tarafa bırakacak olursak,[5] "Bu teoriler esasında birbiriyle rekabet içinde

---

[1] Ernest Sosa, *Epistemic Justification: Internalism vs. Externalism, Foundations vs. Virtues*, ed. Laurance Bonjour and Ernst Sosa (USA: Blackwell Publishing, 2003), 201.
[2] Roderick Chisholm, *Theory of Knowledge* (New Jersey: Third Edition, Prentice Hall, 1989), 7.
[3] Duncan Pritchard, *What Is This Think Called Knowledge* (London, New York: Routledge, 2006), 53.
[4] Laurence BonJour, *The Structure of Empirical Knowledge* (Cambridge: Harvard University Press, 1985), 34.
[5] Adı geçen tartışmalar için ayrıca bk. William Alston, *Epistemic Justification* (New York: Cornell University Press, 1989), 8. ve 9. Bölüm; Robert Audi, "Justification, Truth and Reliability," *Philosophy and Phenomenological Research* 49, (1988), 1-29.

değillerdir. Daha da ötesi, birbirinden tamamen faklı konularla ilgililerdir."[6] Nitekim bu farklılıklar sayesinde, içselci ve dışsalcı yöntemler içerisinden çok farklı teoriler ortaya çıkmıştır. Söz gelimi içselci yöntem içerisinden temelselcilik, tutarlıkçılık, erişim içselciliği, farkındalık içselciliği gibi teoriler ortaya çıktığı gibi dışsalcı yöntem içerisinden de güvenilircilik, süreç güvenilirciliği, gösterge güvenilirciliği ve erdem güvenilirciliği gibi farklı gerekçelendirme kuramları ortaya çıkmıştır.

Makalemizin konusunu oluşturan güvenilirci bilgi teorisinin epistemolojik tartışmalarda önemli bir yeri olduğu kadar, dini epistemoloji çalışmalarında da önemli bir yeri vardır. Nitekim çağdaş din felsefesinin önemli isimlerinden Alvin Plantinga kendi dini epistemolojisinde, bu kurama ilişkin çokça şey söylemiştir.[7] Biz de bu çalışmamızda dışsalcı gerekçelendirme yönteminin içerisinden çıkan ve epistemoloji tartışmalarında önemli bir yeri olan güvenilirci bilgi teorisini ve ona getirilen eleştirileri ele almaya çalışacağız. Ayrıca analitik din felsefesinin önemli isimlerinden olan ve dini epistemolojisinde dışsalcı bir duruş sergileyen Plantinga'nın bu teoriyi kendi çalışmaları içerisinde nasıl ifade ettiğini ortaya koyup son tahlilde konu hakkındaki eleştirilerimizi dile getireceğiz.

1. EPİSTEMİK GEREKÇELENDİRME

Çalışmamızın başında gerekçelendirme teorilerinin çağdaş epistemoloji tartışmalarının merkezini oluşturan konulardan birisi olduğunu ifade etmiştik. Öncelikle epistemik gerekçelendirmenin ne olduğunu tanımlamaya çalışalım. En basit tanımıyla gerekçelendirme, inançlarımızın ya da bilgilerimizin haklı olduğunu göstermeye çalışmaktır. Burada gerekçelendirmenin önemini daha iyi anlayabilmek için, bu kavramın inanç ile bilgi arasında bir köprü işlevi gördüğünü de söyleyebiliriz. Açıkça ifade edecek olursak, biz bir inancı ya da bilgiyi doğru diye kabul ederken, bunun nedenlerini sıralarız ya da gerekçelendirmeye çalışırız. "Ayrıca, inandığımız şeylere dair gerekçemizin olup olmadığını umursadığımız gibi başkalarının bize söyledikleri hususunda da onların gerekçelerinin olup olmadığını önemseriz."[8] Nitekim bu nedenleri sıralama ya da gerekçelendirme, hem bu köprü işlevini açıklamakta, hem de gerekçelendirmeyle doğru arasında bir ilintinin olduğunu da göstermektedir. Bu açıdan bakıldığında "bir önermeye epistemik

[6] Paul K. Moser, *Oxford Epistemoloji*, çev. Hasan Yücel Başdemir & Nebi Mehdiyev (Ankara: Adres Yayınları, 2018), 175.

[7] Plantinga'nın dini epistemolojisini erken ve son dönem olmak üzere iki kısma ayırmak mümkündür. Erken dönem çalışmalarında daha çok delilci itirazın yeterli bir nedene dayanmaksızın bir önermeye inanmanın rasyonel açıdan doğru olmayacağı şeklindeki argümanın hatalı ve geçersiz olduğunu göstermeye çalışır. Plantinga, N. Wolterstorff'la birlikte 1983 yılında yayımladığı *Faith and Rationality: Reason and Belief in God* adlı eserle, erken dönem dini epistemoloji düşüncesini tamamlar. Plantinga'nın son dönem dini epistemolojisi 1993-2000 yılları arasında yayımladığı ve *Warrant* (güvence) dönemi diye tanımlanan üç eserden oluşur. Burada Plantinga'nın asıl amacı, Descartes ve Locke gibi iki önemli düşünürün ve adları onlarla birlikte anılan içselcilik, deontolojizm ve gerekçelendirme gibi kavramların geçersizliğini ispatlamaya çalışmaktır. Plantinga, epistemolojik yönü kuvvetli olan bu çalışmalarında, bir inancın bilgiye dönüşebilmesinin şartlarını ve doğrulanmış bir bilgi olarak kabul edilebilmesinin koşullarını gözden geçirir. Bk. Musa Yanık, "Dini Epistemoloji: Alvin Plantinga Örneği" (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2019), 90.

[8] Robert Audi, *Epistemoloji: Bilgi Teorisine Çağdaş Bir Giriş*, çev. Melis Tuncel (Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018), 12.

gerekçelendirme ile inanmak doğruluğa yakındır"[9] ya da "bir şeye inanmayı gerekçelendirmiş olmak, o şeye inanmak için gerekçelendirmeye sahip olmaktır"[10] diyebiliriz.

Bilindiği üzere Platon'dan bu yana ifade edilen klasik bilgi tanımı şu üç önermeye dayanmaktadır:

a. *S*, *p*'yi ancak ve ancak

i. *p*, doğruysa

ii. *s*, p'nin doğru olduğuna inanıyorsa ve

iii. *s*, *p*'ye olan inancını gerekçelendirmişse bilir.[11]

Klasik ya da geleneksel bilgi tanımı diye nitelendirilen ve Platon'un burada belirtmeye çalıştığı bilginin gerekçelendirilmiş doğru inanç olduğu vurgusu, bir önermenin bilgi değerini taşıması için epistemik olarak o önermenin gerekçelendirilmesini de gerektirmektedir. Öte yandan bizim epistemik olarak gerekçelendirdiğimiz inançlarımız kadar epistemik olmayan ama gerekçelendirdiğimiz şeyler de vardır. Mesela, "bir hastanın iyileşeceğine dair olan inancı belirli anlamda onun sağlığına kavuşma şansını arttırmaktadır (sebep olunan ihtimal çok düşük kalsa bile). Bu şekilde bir durumda hastanın iyimser bir inanca sahip olmak konusunda (ya da buna sahip olmayı denemekte) gerekçelendirilmiş olmasında biraz makullük vardır."[12] Ancak burada hasta açısından gerekçelendirmenin doğruluğunun olasılığı açık değildir. Ya da "iyileşeceğine dair inancında ihtiyatlı sebeplere sahip olan hastanın inançları sonucu iyileşeceği daha muhtemel olmasına rağmen sahip olunan ihtiyatlı sebepler inanılan önermenin olasılığını yükseltmemiştir."[13] İşte bu örnekte ifade etmeye çalıştığımız gerekçelendirmenin epistemik gerekçelendirmeyle bir ilgisi yoktur. Çünkü "epistemik sebepler kendileriyle desteklenmiş şeylerin doğruluklarını muhtemel hale getirirler."[14]

Epistemik gerekçelendirme konusunda, Edmund Gettier'in 1963 yılında yayınladığı üç sayfalık "Is Justified True Belief Knowledge?" (Gerekçelendirilmiş Doğru İnanç Bilgi Midir?) başlıklı makalesi, çağdaş dönemde epistemoloji tartışmalarının seyrini de belirlemiştir. Gettier, adı geçen makalesinde Platon'dan bu yana ele alınan klasik bilgi tanımından hareketle, gerekçelendirmenin zorunlu bir koşul olup olmadığını tartışmış ve literatüre "Gettier Problemi" olarak geçecek bir problemin doğmasına neden olmuştur. "Geleneksel bilgi tanımı içinde yer alan üç kritere ek olarak dördüncü bir kriter var mıdır?"[15] sorusu üzerine odaklanan

[9] N. Lemos, *An Introduction to the Theory of Knowledge* (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 14.
[10] Audi, *Epistemoloji: Bilgi Teorisine Çağdaş Bir Giriş*, 3.
[11] Edmund L. Gettier, "Is Justified True Belief Knowledge?," *Analysis* 23, sayı 6 (1963): 121.
[12] Moser, *Oxford Epistemoloji*, 198.
[13] Moser, *Oxford Epistemoloji*, 198.
[14] Moser, *Oxford Epistemoloji*, 198.
[15] Roderick Chisholm, "Bilgi Nedir?," *Epistemoloji: Temel Metinler*, çev. Hasan Yücel Başdemir (Ankara: Hitit Yayınları, 2010), 118.

problemde Gettier, "geleneksel üçlü bilgi tanımının onarılamaz bir şekilde hatalı olduğunu ve tesadüfen bilgiye dönüştüğünü bizlere açık bir şekilde göstermektedir."[16] Bilindiği gibi Gettier problemi, ayrı bir makalenin konusunu oluşturacak kadar geniş bir problem zeminine sahiptir.[17] Bu sebeple, biz burada sadece Gettier probleminin çözümüne odaklanan ve çalışmamızın önemli hususlarından birisini oluşturan dışsalcılık ve onun farklı bir türü olan güvenilirci bilgi anlayışına yer vermeye çalışacağız.

2. DIŞSALCILIK

Makalemizin giriş kısmında kısaca ifade etmeye çalıştığımız gerekçelendirme teorilerinden biri olan dışsalcı kuramı şimdi daha ayrıntılı bir şekilde ele almaya çalışalım. Öncelikle bu teorinin önemli temsilcileri arasında Fred Dretske, David Armstrong, Robert Nozick ve Willard V. O. Quine gibi isimleri sayabiliriz. Dışsalcılık (*externalism*) terimini gerekçelendirme teorileri içerisinde kullanan ilk kişi D. Armstrong'dur.[18] 1973 yılında kaleme aldığı *Belief, Truth and Knowledge* isimli eserinde Armstrong, ancak bazı dışsal şartları taşıyan temel inançların epistemik olarak gerekçelendirilmiş olduğunu kabul eder ve ayrıca inancın gerekçelendirilmesinin, inanan kişi ve dünya arasındaki dışsal bir ilişkiyle yapılacağını savunur.[19] Öte yandan Armstrong açısından bu dışsal ilişki yasa benzeri bir ilişkiye başvurarak da yapılmalıdır. "Olgu durumları (*case states*) olarak BAP (a'nın p'ye inanıyor olması) ile p'yi doğru kılan olgu durumları arasında yasa benzeri bir ilişki olmalıdır."[20] Armstrong, "termometre modeli" adını verdiği analojide, çıkarımsal olmayan gerekçelendirmenin, termometrenin sıcaklığı yasal olarak ortaya koyduğu gibi yukarıda ifade edilen olgu durumlarının da kişilerin temel inançlarını doğru kıldığını, yasal olarak açıkladığını belirtir. "Kişinin inancı, ancak ve ancak bu özellikleri sağladığı zaman yasa-benzeri bağlantı yoluyla gerekçelendirilmiş sayılır. Bu açıdan inanç ve bu inancı doğru kılan nomolojik bağlantı, güvenilir bir göstergeye dayanmalıdır."[21]

[16] Nebi Mehdiyev, *Çağdaş Epistemolojiye Giriş* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2011), 112.

[17] "Gettier Problemi" üzerine yapılmış çalışmalar için ayrıca bk. Fatih S. M. Öztürk, "Gettier Problemi, Dışsalcı Çözümler ve Yanılmazcılık," *Çağdaş Epistemolojiye Giriş* içinde, 77-103; Nebi Mehdiyev, "Gettier Sorununa Alternatif Bir Yaklaşım: L. Zagzebski'nin Erdem Epistemolojisi," *Çağdaş Epistemolojiye Giriş* içinde, 103-117; Habip Türker, "Gettier Argümanının Eleştirisi," *Çağdaş Epistemolojiye Giriş* içinde, 117-129; L. Zagzebski, "Gettier Sorunlarının Kaçınılmazlığı," *Epistemoloji: Temel Metinler* içinde, çev. Hasan Yücel Başdemir, 135-149; Michael Clark, "Bilgi ve Dayanaklar: Gettier'in Makalesi Üzerine Bir Yorum," *Epistemoloji: Temel Metinler* içinde, çev. Hasan Yücel Başdemir, 53-59; Keith Lehrer, "The Gettier Problem and the Analysis of Knowledge," *In Justification and Knowledge* içinde, ed. G. S. Pappas & Riedel (Dordrecht: 1979), 65-78; Ralph Slaght, "Is Justified True Belief Knowledge?: A Selective Critical Survey of Recent Work," *Philosophy Research Archives* 3, (1977), 1-135; Stephen Hetherington, "Gettier Problems," *Internet Encyclopedia of Philosophy*, erişim: 18. 01. 2020, https://www.iep.utm.edu/gettier/.

[18] *Internet Encyclopedia of Philosophy*, erişim: 19. 01. 2020, https://www.iep.utm.edu/epis-per/#SH2a

[19] David Armstrong, *Belief, Truth and Knowledge* (Cambridge: Cambridge University Press, 1973), 165.

[20] Armstrong, *Belief, Truth and Knowlege*, 166.

[21] Armstrong, *Belief, Truth and Knowlege*, 182.

Açıkça ifade edecek olursak, Armstrong açısından inancın bir bilgi olarak sayılabilmesi için, inancın doğa yasaları yoluyla garanti altına alınması ve nomolojik açıdan yeterli özelliklere sahip olması gerekmektedir. Nitekim bu süreç inancın doğruluğunu da göstereceğinden, inancın bilgi değerini de ortaya çıkaracaktır. Ancak Armstrong'un ifade ettiği "güvenilir gösterge" kavramına göre bilen kişi, bildiği şey hakkında kanıta sahip olmak durumunda da değildir. "Kişinin kendi inanç durumu, içinde bulunduğu koşullarla birlikte, bir başkası için bütünüyle güvenilir bir kanıt olarak işlev görebilir ve özellikle inandığı şeyin doğruluğuna ilişkin tamamen güvenilir bir işarettir."[22] Armstrong açısından bilginin güvenilir göstergesi bu şekilde sağlanır ve bu yorum onun çıkarımsal olmayan bilgi hakkındaki görüşlerini de ifade etmektedir. Bir kişinin inancına karşılık gelen olgu dışındaki bir şeye sahip olmasına gerek duymadığı bu durum, dışsalcılığın ana savını ortaya koymaktadır.

Armstrong'un görüşleri doğrultusunda BAP durumunun yani a'nın p'ye inanıyor olmasının bir algı yargısı olduğunu söyleyebiliriz. Çünkü buradaki inanç, BAP olgu durumu ile p'yi doğru kılmakta ve olgu arasındaki yasa benzeri bağlantı yoluyla da bilgi değeri kazanmaktadır. Armstrong son tahlilde dışsalcı tezini şöyle ifade etmektedir: "Kişinin inançları bir nedene dayanmaz, fakat bu iddia edilebilir (gerekçelendiricidir); çünkü o bir göstergedir, bütünüyle güvenilir bir gösterge, var olduğuna inanılan durumun gerçekten de var olduğunu ortaya koyan bir göstergedir."[23] Bu bağlamda dışsalcı teori öznel ve dışsal olarak kendini göstermekte ve gerekçelendirme sırasında inanan öznenin içsel zihin süreçlerini pasifize etmektedir. Aynı zamanda öznenin bu dışsalcı kavrayışta inancı için kanıt getirmesinin gerekli hatta zorunlu olmadığını da ortaya koymaktadır. Açıkça diyebiliriz ki; Armstrong'un bu görüşleri dışsalcı gerekçelendirme teorisinin karakteristik özelliklerini ya da ana savlarını genel olarak özetlemektedir. Ayrıca bu görüşlere paralel olarak ortaya çıkan ve dışsalcılığın bir türü olan güvenilircilik de burada ifade edilen ana savlarla kendini idealize etmektedir.

Yukarıda Gettier Problemi'nin gerekçelendirme teorileriyle bir ilgisinin olduğunu ifade etmiştik. Burada bu problemi biraz daha açalım. Gettier, söz konusu makalesinde epistemik olarak gerekçelendirilmiş ama şans eseri doğru olan inanç örnekleri geliştirerek, "gerekçelendirilmiş doğru inanç" tanımının yetersiz olduğu durumları örneklendirmeye çalışmıştır. Gettier'in verdiği örnekler itibariyle iki hususun önem arz ettiğini söyleyebiliriz. İlk olarak gerekçelendirilmiş fakat yanlış olan inançlar mümkündür. "S'nin p'ye olan inancını gerekçelendirmesinin S'nin p'yi bilmesinin zorunlu/gerekli bir koşulu olması durumunda bir kimsenin aslında yanlış bir önermeye olan inancını gerekçelendirmiş olması mümkündür."[24] İkincisi ise, "Eğer bir kişi, p gibi bir önermeyi gerekçelendirmiş ve q gibi bir önermenin p'nin mantıksal bir çıkarımı olduğunu biliyor ise, söz konusu kişi q önermesini de

[22] Armstrong, *Belief, Truth and Knowlege*, 183.
[23] Armstrong, *Belief, Truth and Knowlege*, 183.
[24] Gettier, "Is Justified True Belief Knowledge?," 121.

gerekçelendirmiştir. Buna göre bir kişi, dedüktif bir çıkarımla p'den q'yu çıkarıyorsa, p inancı için geçerli olan gerekçelendirmeler q içinde geçerlidir."[25]

Gettier, buna örnek olarak bir durum düşünmemizi önerir: Smith ve Jones bir iş başvurusunda bulunmuştur. Şirketin yöneticisi Smith'e Jones'un işe alınacağını söylemiş ayrıca bunu garanti etmiştir. Ayrıca Smith, Jones'un cebindeki madeni paraları da saymıştır. Buradan hareketle Smith aşağıdaki önerme için güçlü delillere sahiptir:

d. Jones, işe alınacak kişidir ve Jones'un cebinde on adet madeni para vardır.[26]

Bununla birlikte Smith dedüktif bir çıkarımla, d'nin mantıksal bir sonucu olarak ikinci önermeye olan inancını da gerekçelendirmiş olur:

e. İşe alınacak kişinin cebinde on tane madeni para vardır.[27]

Gettier, verdiği örneklerden hareketle farklı bir şekilde düşünmemizi ister. Söz gelimi işe alınacak kişi Jones değil Smith olsun. Ayrıca şans eseri Smith'in cebinde de on adet madeni para olsun. Ancak Smith'in bunları bilmediğini varsayalım. Bu durumda, Smith'in d önermesi gerekçelendirilmiş olmasına rağmen yanlış bir önermedir. Öte yandan Smith'in d önermesinin mantıksal bir sonucu olarak çıkardığı e önermesi de gerekçelendirilmiştir ve doğru bir inançtır. Bunun sonucunda e önermesi doğrudur, Smith, e önermesinin doğru olduğuna inanmış ve bu önermenin doğru olduğu inancını gerekçelendirmiştir. Ancak Smith e önermesini bilmemektedir. Çünkü bu örnekte e önermesi şans eseri doğrudur. Nitekim Smith'in cebinde on değil beş madeni para da olabilir ve böylelikle inancı yanlış da olabilirdi. Burada Smith'in e inancını gerekçelendirmesi Jones'un cebinde bulunan madeni paralar yüzündendir. Dolayısıyla Smith'in e önermesi üzerine gerekçeleri ile e'ye olan inancının doğruluğu arasında bir ilişki bulunmamaktadır.

Gettier verdiği ikinci örnekte de benzer durumu betimlemeye çalışmaktadır: Smith'in aşağıdaki önermeye ilişkin güçlü delilleri bulunmaktadır:

f. Jones'un bir Ford'u vardır.[28]

Burada Smith'in Jones'un Ford marka bir arabası olduğuna inanmak için nedenleri olabilir. Farz edelim ki, Jones'u her zaman Ford marka arabayla görmüş hatta onunla birlikte bu arabada gezmiş olsun. Buradan hareketle Smith için f önermesine gerekçeli bir şekilde inanmak uygundur. Ayrıca şöyle bir varsayım da mümkündür: Smith'in Brown isimli bir dostu vardır ve Brown'un nerede oturduğu konusunda bir fikri yoktur. Ancak Smith, f önermesinin mantıksal bir çıkarımı olarak şöyle bir örnek geliştirmiştir:

[25] Gettier, "Is Justified True Belief Knowledge?," 121.
[26] Gettier, "Is Justified True Belief Knowledge?," 122.
[27] Gettier, "Is Justified True Belief Knowledge?," 122.
[28] Gettier, "Is Justified True Belief Knowledge?," 122.

h. Jones'un Ford marka arabası vardır veya Brown Barcelona'dadır.[29]

Burada ise f önermesini gerekçelendirmiş olan Smith, f'nin mantıksal bir sonucu olarak h önermesini de gerekçelendirmiş sayılır. Açıkça şunu ifade edebiliriz: f doğru ise h'nin de doğru olmasının mantıksal gerekçeleri olduğunu bilmektedir. Öte yandan farz edelim ki, Jones'un bir Ford'u vardır inancı yanlış olsun. Ancak şans eseri Brown'da Barcelona'dadır ve bunun bir tikel evetleme önermesi olması sonucunda h önermesi de böylelikle doğru sayılır. Yani h önermesi gerekçelendirilmiş doğru bir inançtır ancak Brown'un nerede olduğu hususunda hiçbir fikri bulunmamaktadır. Başka bir şekilde ifade edecek olursak, burada şans eseri doğru olan ancak gerekçeli bir inanç söz konusudur. Gettier açısından bütün bu örnekler ve yukarıda dikkat çektiği iki husus, yanlış ama gerekçeli bir inancın mümkün ve ayrıca dedüktif kapanış (*closure*)[30] ilkesi sayesinde gerekçelendirmenin aktarılabilir olması nedeniyle, klasik bilgi tanımının yetersiz olduğudur.

Yukarıda bir şekilde ifade etmeye çalıştığımız üzere, şans unsurunu dışarda bırakmak için ortaya konan gerekçelendirme, doğruluk ve inanç koşullarının, şansı dışlayamayan ve bizim bilgi olarak gördüğümüz durumları da söz konusudur. Gettier verdiği örneklerle bu durumu göstermeye çalışmış ve gerekçelendirilmiş doğru inanç şeklindeki klasik bilgi tanımının zannedildiğinden daha kapsamlı olduğunu ortaya koymuştur. Bu açıdan bakıldığında "bilgi için şart koşulan bu üç koşul gerekli olmakla birlikte yeterli değildir, yani bilgiye sahipsem bu üç koşul geçerlidir; ancak bu üç koşula sahip olmam bilgiye sahip olmam manasına gelmemektedir."[31]

Gettier'in ortaya koyduğu söz konusu problemi burada ayrıntılı olarak ele almamızın en önemli nedeni, bu teorinin ortaya çıkış nedeni olarak söyleyebileceğimiz ilgili problemin bilgi tanımını yetersiz ve geniş görmesi ve bu sebeple dışsalcı teorinin bunu sınırlandırmak üzere çözüm önerileri sunmasından ileri gelmektedir. Nitekim "Dışsalcılık, Gettier problemini çözmek için, bilgi üzerindeki içselci gerekçelendirme koşulunu kaldırır ve onun yerine özne açısından dışsal olan koşulları önerir."[32] Dışsalcılığa getirilen eleştirilere bakarak, bu hususları daha iyi kavrayabiliriz.

Dışsalcı bilgi kuramına yönelik yapılan eleştirilerin içeriğine baktığımızda, itirazların, inanan öznenin inancının doğruluğu açısından sorumlu tutulması gerektiği üzerinde yoğunlaştığını söyleyebiliriz. Nitekim içselci görüşün dışsalcı kurama yönelttiği temel itirazlardan biri, öznenin doğruluğuna inandığı inancın nedenlerinin farkında olmaması ve bu nedenlerin özne açısından erişilebilir

[29] Gettier, "Is Justified True Belief Knowledge?," 123.
[30] Bu ilkeye göre bilgi, bilinen bir gerektirme altında kapalıdır. Buna göre, eğer özne S hem P gibi bir önermeyi hem de Q gibi bir önermenin P'nin mantıksal bir sonucu olduğunu biliyorsa, o zaman Q'yu da ayrıca bilmektedir.
[31] Audi, *Epistemoloji: Bilgi Teorisine Çağdaş Bir Giriş*, 247.
[32] Mehdiyev, *Çağdaş Epistemolojiye Giriş,* 78.

olmaması üzerinedir. Bu sebeple içselci düşünürlere göre dışsalcı kuram, yanlış ve geçersiz bir gerekçelendirme yöntemidir.

İtirazın daha anlaşılabilir olması için verilen en yaygın örnek Descartes'ın kötü cininin yönettiği dünya örneğidir. Öznenin inancının bu kötü cin tarafından yönetilen olanaklı bir dünyada oluşturulduğunu düşündüğümüzde, özne açısından burada inanç için oluşan tecrübe ile normal bir dünyada inanç oluşturan özne arasında, bir fark olup olmadığı ayırt edilemez gibi görünmektedir. Bonjour burada, bilişsel süreçlerimizin güvenilirliğini ve inançlarımızı yargıladığımız dünyadan çok, bizim dünyamıza benzer mümkün dünyalarda bu değerlendirmenin yapılmasının daha uygun olacağını belirtmektedir.[33] Buradaki itirazı ve dışsalcı kuram açısından verilen cevabı daha iyi anlayabilmemiz için bilişsel süreçlerimizin güvenilirliği gibi bir kavramla da karşı karşıya kalmaktayız. Buradaki "güvenilirlik" kavramı ise dışsalcılığın bir türü olan güvenilircilik ile yakından ilişkilidir.

3. GÜVENİLİRCİLİK

Önceleri bilgi için gerekçelendirmenin zorunluluğuna itiraz eden bir kuram[34] olarak ortaya çıkan güvenilircilik (*reliabilism*), daha sonraları bu kuramın önemli isimlerinden biri olan Alvin Goldman tarafından, gerekçelendirme kuramı haline getirilmiştir. Bu tutuma sahip düşünürlere göre "bir inancı epistemik olarak gerekçelendiren şeydir, yani o inancın oluşturulduğu nedensel sürecin bilişsel güvenilirliğidir. Yani söz konusu süreç gerekçelendirme düzeyi güvenilirlik düzeyine bağlı olarak doğruluk oranı yüksek inançlara yol açmaktadır."[35] Bu bakımdan güvenilirci kurama göre, inanç oluşturma süreçlerimiz ile bu süreç sonucunda ortaya çıkan inançlarımızın doğruluğu arasında bir doğru orantı bulunmaktadır. Açıkçası özne için bu süreç ne kadar güvenilirse, inançlarımız da o derece doğrudur.

Goldman öncelikle inançlarımızı gerekçelendirdiğimiz bir sürecin olması gerektiğinden bahseder ve hangi türden inançlarımızın gerekçelendirme taşıdığına bakarak bu sürecin türünü tespit edebileceğimizi ayrıca belirtir. Goldman'a göre duygusal, varsayımsal ifadeler sonucunda ortaya çıkan inançlarımız güvenilmezken, algı, hafıza, akıl yürütme gibi durumlarda ise inançlarımız güvenilirdir. Goldman'ın ifade ettiği ve özne açısından güvenilir olan süreçlerin en önemli özelliği, gerekçelendirmeyi ileten bir vazifeyi yerine getirmesinden kaynaklanmaktadır.[36] Nitekim Goldman için ikinci türden süreçler, organizmanın sinir sistemi içerisinde gerçekleşmekte ve kişinin bu olayların farkında olması ise gerekmemektedir. Goldman'ın burada kastettiği şey, içselci kurama alternatif olarak, zihinsel süreçleri daha farklı anlamamızın gerekliliği gibi durmaktadır.

---

[33] Laurence Bonjour, *Epistemology: Classic Problems and Contemporary Responses* (New York: Rowman & Littlefield Inc., 2010), 366.
[34] Hilary Kornblith, "Internalism and Externalism: A Brief Historical Introduction," *Epistemology: Internalism and Externalism* (Oxford: Blackwell Publishers, 2001), 2.
[35] Moser, *Oxford Epistemoloji*, 231.
[36] Alvin Goldman, "What is Justified Belief," *Justification and Knowledge*, ed. G. S. Pappas (Boston: Reidel Publishing, 1979), 9-10.

Açıkçası burada güvenilirci kuramı dışsalcı yapan en önemli özellik, öznenin inanç oluşturma esnasında pasif olmasından kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, ayrıca özne açısından gerekçelendirmenin güvenilirliğine inanıp inanmamak, bu gerekçelendirilen inancın doğruluğuyla da bağlantılı değildir. Bonjour bu durumu şöyle ifade etmektedir: "Güvenilirciliğe göre gerekçelendirme için önemli olan, sürecin (*in fact*) güvenli olmasıdır. Öznenin buna inanıp inanmaması, hatta böyle olduğuna dair tahmini ya da kendisinin de işin içerisinde anlayıp anlamaması önemli değildir."[37] Açıkçası güvenilirci kuramın temelselci bir yapıda olduğunu söylememiz için haklı gerekçelerimiz bulunmaktadır. Çünkü bu yaklaşıma göre özne, inançtan bağımsız ve inanca bağımlı olmak üzere iki farklı gerekçelendirilmiş inanca sahiptir. İnançtan bağımsız işlemler, inanç olmayan kodları uyaran, harekete geçiren ve beyin tarafından üretilmiş inançlarken, bu ilk türden inançları bir kod olarak alan ve onları işleyerek inanç üreten ise, inanca bağımlı işlemlerdir. Buradan hareketle güvenilirci kurama göre özne, dışsal nesneler hakkında sonuçlara ulaşacak şekilde güvenilir yetilere sahiptir ve bu metotla ürettiğimiz inançlarımız çoğunlukla doğru olmaktadır.[38] Nitekim dışsalcı görüşün içerisine "uygun işlev" (*proper function*) kavramını yerleştiren Alvin Plantinga'ya göre de "bu koşullarda oluşturulan bir inancın doğru olacağına yönelik yüksek bir olasılık var ise güvencesi de bulunmaktadır."[39]

Goldman'a göre, "zorunludur ki...", "-den türetilebilir", "olasıdır", "neden olur" gibi terimlerin epistemik bir yönü bulunmamaktadır. Çünkü Goldman'ın güvenilirci teorisinde gerekçelendirme ilkesi, epistemik olmayan terimlerle tanımlanmaktadır.[40] Ayrıca Goldman için semantik, sentatik, metafizik gibi ifadeler epistemik özellik taşımayan terimler kategorisinde yerini almaktadır.[41] Goldman'a göre burada epistemik olmayan terimleri kullanmamızın en önemli gerekçesi, ahlaki pratikle benzerlik taşımasından kaynaklanmaktadır. Nitekim normatif etik gibi alanlar da, eylemin doğruluğunu belirleyen şeyi, etik olmayan koşullarda aramaya çalışır. İşte bu sebeple Goldman için gerekçelendirme kuramını epistemik olmayan terimlerle ifade etmek zorunludur.

Goldman'ın güvenilirci teorisinin başında öznenin inancını güvenilir süreçler sonucunda elde ettiğini ancak öznenin buna inanmasına gerek olmadığını belirtmiştik. Burada Goldman'ın fikirleri açısından bir problem varmış gibi gözükmektedir. Eğer özne, güvenilir süreçlerden elde ettiği inancının farkında değilse buna karşın, inancının yanlış olduğunu düşünmek için elinde deliller varsa, bu durumda ne yapılabilir? Ya da öncüllerle ifade edecek olursak, "1. S'nin p inancı güvenilir bir süreçten ortaya çıkmıştır. 2. S, p'nin yanlış olduğunu düşünmek için

[37] Bonjour, *Epistemology: Classic Problems and Contemporary Responses*, 209.
[38] Moser, *Oxford Epistemoloji,* 211.
[39] Alvin Plantinga, *Warrant and Proper Function* (New York: Oxford University Press, 1993), 46-47.
[40] Goldman, *What is Justified Belief*, 105.
[41] Goldman, *What is Justified Belief*, 105.

delillere sahiptir."[42] Goldman bu itiraza şu örnekle cevap verir: "Jones yedi yaşındayken hafıza kaybı yaşamış ve ailesi için bir takım sözde anılar geliştirmiştir. Bu anılar yanlıştır ve ailesi durumu Jones'a bildirmiştir. Ancak Jones ailesine güvense bile geçmişte olduğuna inandığı bu anılara inanmakta ısrar etmektedir."[43] Burada hafıza gibi güvenilirci teori için gerekçeli kabul edebileceğimiz güvenilir bir süreç söz konusu olsa bile, Jones'un anıları yanlış olduğu için gerekçeli olduğunu söylememiz hatalıdır. Nitekim Goldman da buradaki hatanın farkındadır ve çözümü şöyledir: "Bir inancın gerekçeli durumu onu üreten sadece bilişsel süreçlerin bir sonucu değildir, ayrıca uygulanabilir hatta uygulanması gereken süreçlerin bir işlevidir."[44] Goldman burada problemin çözümü için ek bir koşulun olması gerektiğinden bahsetmektedir. Böylelikle sürecin güvenilir kılınması sağlanır. Goldman'ın son tahlilde itiraza yanıtı şöyle olmaktadır: "1. S'nin p inancı güvenilir bir bilişsel süreç tarafından üretilmiş ve 2. S'nin p inancına inanmamasına sebep olacak, sahip olduğu ve uyguladığı herhangi bir alternatif süreç söz konusu değilse, S'nin inancı gerekçelidir."[45]

Burada Goldman'a benzer bir şekilde Plantinga da inancımızı güvenilir kılmak için uygun bir işlevin olması gerektiğinden bahsetmektedir. Plantinga'ya göre uygun işlev, "bir inancın epistemik olarak güvenceye sahip olabilmesi için inanç sahibi kişinin bilişsel yetilerinin uygun işleyişe sahip olmasıdır"[46] ayrıca ona göre bu kavram, "doğru inancın bilgiye dönüşmesi için gerekli unsurdur."[47] Plantinga açısından öznenin tek başına uygun işlevi yerine getirmesi yeterli değildir. Ayrıca uygun işlevin yerine getirilmesinin yanında, uygun ortamın da bulunması önemlidir. Bu konuda Plantinga şöyle bir örnek verir: "Kendimizi içinde olduğumuz dünyadan farklı bir gezegende bulsak ve bu gezegende fillerin, insanlara görünmemelerine rağmen, dünyada daha önce görmediğimiz bir radyasyon yaydıklarını ve bunun insanlara trampetin çaldığı inancını oluşturduğunu"[48] zannedelim. Plantinga açısından böyle bir ortamda bir kişinin inanç oluşturan yetileri uygun işlemesine rağmen, kişinin edindiği bu inanç epistemik olarak yeterince güvenilir değildir.[49] İşte Plantinga bu güçlüğü aşmak için bize "uygun ortam" kavramını teklif etmektedir: "Bir inancın epistemik olarak güvenilir olabilmesi için epistemik işlevin uygun bir şekilde yerine getirilmesinin yanında bu yetinin içinde bulunduğu ortama uyarlanmış olması da gerekir."[50] Plantinga, epistemik olarak inançlarımızın güvenilir olmasını bilişsel yetilerimizin uygun bir şekilde işlev görmesine bağlasa da, bu yetilerin hepsinin uygun bir

[42] Matthias Steup, *An Introduction to Contemporary Epistemology* (New Jersey: Prentice Hall Inc., 1998), 482.
[43] Goldman, *What is Justified Belief*, 18.
[44] Goldman, *What is Justified Belief*, 19-20.
[45] Steup, *An Introduction to Contemporary Epistemology*, 483.
[46] Plantinga, *Warrant and Proper Function*, 4.
[47] Plantinga, *Warrant and Proper Function*, 4.
[48] Plantinga, *Warrant and Proper Function*, 6.
[49] Yanık, "Dini Epistemoloji: Alvin Plantinga Örneği," 90.
[50] Plantinga, *Warrant and Proper Function*, 7.

şekilde işlemesi zorunlu değildir.[51] Gözlük kullanan bir kişinin etrafını bu aletlerle görmesinin, o kişinin görsel duyularına yönelik bir epistemik güvenceye sahip olmadığı manasına gelmediğini belirten Plantinga, uygun işlevin kendi içerisinde derecelere sahip olduğunu söylemektedir: "Bir kişinin inancının epistemik olarak güvenceye sahip olması için ilgili yetilerimizin kusursuz bir şekilde işlemesi şart değildir."[52] Plantinga'ya göre, bilişsel mekanizmalarımız ya da inanç üreten yetilerimiz maksimum düzeyde işleve sahip olmasa da işlevini uygun bir şekilde yerine getirmesine engel değildir. Plantinga, uygun işlev kavramını kusursuz bir şekilde tamamlamak için son tahlilde bu kavramın içeriğinde bir tasarım düşüncesinin olduğunu görmemiz gerektiğini söylemektedir.[53]

Fizyolojik olarak her organın belirli bir işlevi yerine getirmek üzere bir amacının ya da bir tasarımının olduğunu belirten Plantinga'ya göre, insanlara ve onların bilişsel yetilerine yönelik bir tasarımın belirli bir amacı olmak zorundadır. "Kalbin amacı kan pompalamaktır; bilişsel mekanizmalarımız ise bize çevremiz hakkında, başka kişilerin duygu ve düşünceleri hakkında güvenilir bilgi sağlamaktır."[54] Yine Plantinga aynı yerde bu hususu daha açık bir şekilde ifade etmektedir: "İnsanın bilişsel yetilerinin de belirli bir amacından söz edebiliriz, onların iyi ya da kötü, doğru ya da yanlış çalıştıklarından; tasarlanan işlevlerini yerine getirdikleri sürece onların uygun işlevinden söz edebiliyoruz."[55] Ancak Plantinga burada bir hususa da dikkat çeker. Eğer bir yetimiz tasarlandığı amaca yönelik değil de, söz gelimi tesadüfen bir inancı doğruluyorsa o inanç her ne kadar doğru olsa bile epistemik olarak güvenilir değildir. Yani Plantinga'ya göre, "doğruya ulaşmak için değil, başka değerlere sahip inançları edinmek için tasarlanmış bilişsel yetileri, işlevlerini uygun bir şekilde yerine getirse bile epistemik olarak güvenilir değildir."[56]

Görüldüğü gibi dışsalcı yaklaşımın bir türevi olan güvenilircilik de inancı doğru bilgiye ulaştıran süreçlerde özne dışı süreçlere daha önem vermekle birlikte, o da tıpkı dışsalcı teori gibi içselciliğin karşı konumunda yer almaktadır. Ayrıca güvenilirciliğin Gettier problemine yönelik gerekçelendirme koşulunu reddetmediğini daha doğrusu yaklaşımları içerisinde kullandıklarını söylemek de pek yanlış bir düşünceymiş gibi durmamaktadır. Nitekim buraya kadar ifade ettiğimiz şeyler içerisinde gerekçelendirme koşulunu yadsımadıklarını açık bir şekilde görmekteyiz. Çünkü güvenilirciliğin izahında gerek Goldman gerek Plantinga gibi düşünürler, doğru inancı oluşturan süreçlerimizle ve bunların doğru olmalarını sağlayan şeyle yakından ilgilenmiş ve bunları açıklamaya çalışmışlardır. Dışsalcılık başlığında bu teoriye yönelik eleştirilere kısaca değinmeye çalışmıştık, şimdi bu başlık altında yöneltilen itirazların içeriğine biraz daha değinelim.

[51] Yanık, "Dini Epistemoloji: Alvin Plantinga Örneği," 90.
[52] Plantinga, *Warrant and Proper Function*, 10.
[53] Yanık, "Dini Epistemoloji: Alvin Plantinga Örneği," 91.
[54] Plantinga, *Warrant and Proper Function*, 13-14.
[55] Plantinga, *Warrant and Proper Function*, 13-14.
[56] Plantinga, *Warrant and Proper Function*, 13-14.

Biraz önce bir şekilde ifade etmeye çalıştığımız Descartes'ın kötü cinin yönettiği dünya fikrine benzer bir şekilde eleştiri getirmeye çalışan Bonjour, bir örnekten yola çıkarak Kartezyen bir kötü şeytanın yönettiği dünyada yaşamamızı hayal etmemizi ister. Bu dünyada kötü şeytan insanların algılarını ve iç gözlem tecrübelerini de kontrol etmektedir. Buradaki insanlar bizim dünyamızdaki gibi çeşitli nesne ve birbirleriyle etkileşim halindedirler ve ayrıca yasalarla işleyen maddi bir dünyaya da sahip oldukları için birer araştırmacıdırlar. Yani, deney ve gözlem yapan, teorileri formüle eden, hipotez ortaya atan insanlardır.[57] Burada Bonjour'a göre güvenilircilik açısından en büyük sorun her iki dünyada da, öznenin aynı bilişsel süreçler sonucunda inanç üretmesi ancak birinin güvenilir olabilirken, diğerinin olamamasıdır. Burada güvenilir süreçleri dikkate aldığımızda, güvenilircilik açısından algıya dayalı inançlarımızın gerekçeli olması gerekmektedir. Ancak güvenilirci teori bakımından gerçek dünyada yaşayan ve güvenilir süreçler sonucunda inanç oluşturan öznenin bu inançları gerekçeliyken, kötü şeytanın yönettiği dünyada ise gerekçeli inancın güvenilir bir süreç sonucunda oluştuğunu söylememiz yanlış gibi gözükmektedir. Bonjour'a göre bunun en önemli nedeni ikinci durumda, yani kötü şeytanın yönettiği dünyada olgusal bir karşılığın olmamasıdır. Son tahlilde Bonjour'un burada ifade etmeye çalıştığı şey epistemik durumların ayırt edilemez oluşudur. Sonuç olarak kötü şeytanın yönettiği dünyada bilişsel süreçlerimiz güvenilir olmamaktadır. Çünkü Bonjour'un da belirttiği gibi bu dünyada öznenin inanç üreten algı ve gözlemleri genellikle yanlış olmaktadır. Burada ki itirazda belki de ulaşılan en ciddi sonuç, gerekçelendirme için güvenilirlik koşulunun zorunlu olmadığıdır.[58]

Güvenilirci kurama ilişkin önemli itirazlardan birisi de süreç güvenilirliğine yönelik bir itirazdır. Bu problem daha çok bilişsel süreçlerimizin nasıl açıklandığıyla ilgili bir problemdir. Burada en büyük problem, hangi süreç türünün güvenilir olacağı ile ilgilidir. Nitekim bir inancı değerlendirirken, güvenilir süreci makul bir şekilde ifade edemezsek, rastgele seçilmiş bir değerlendirme ortaya çıkacaktır. İşte söz konusu bu itiraz içerisinde Lemos bizden gece dışarı baktığımızda dolunayın çok parlak bir şekilde bize göründüğünü ve bunun sonucunda "gökyüzünde ay var" şeklinde bir inancımızın oluştuğunu ve buradan yola çıkarak, bu inancımızın gerekçeli ve mantıklı olduğunu düşünmemizi ister. Burada güvenilir bir süreç sonucunda oluşan bir inancımız vardır. Ama biz bu inanca sahip olurken hangi türden bir süreç sonucunda bu gerekçeye sahip olmaktayız? Burada algı, görsel algı, gece yarısında görsel algılama gibi birçok farklı türde süreçlerin örnekleri bulunmaktadır. Öznenin burada seçeceği bir tür, güvenilir sürecin derecesini de belirleyecektir. İşte Lemos açısından burada güvenilirci teori, bize hangi türü seçmemiz gerektiği hususunda bir ölçü sunamamaktadır.[59]

[57] Bonjour, *Epistemology: Classic Problems and Contemporary Responses*, 210-211.
[58] Bonjour, *Epistemology: Classic Problems and Contemporary Responses*, 211.
[59] Lemos, *An Introduction to the Theory of Knowledge*, 97.

Dolayısıyla burada Bonjour'un eleştirilerini dikkate aldığımızda hem dışsalcılık hem de onun bir türü olan güvenilirci gerekçelendirme teorisini uygun bir şekilde savunabilmenin yegâne yolunun gerekçelendirmenin reddiyle ortaya çıkabileceğini söyleyebiliriz. Ancak bu durumda bu teorilerin epistemik doğruluğa bakışının ne olduğu da bizi şüpheye götürmektedir. Nitekim Fumertan'a göre "doğruluk sağladığı iddia edilen durumlarla güvenilir bir şekilde üretilmiş inançlar, öznenin bu süreçlerin güvenilir olduğuna inanmakta bir sebebe sahip olmadıkça, uygun bir gerekçelendirme koşuluna ulaşamamaktadır."[60]

4. PLANTINGA'NIN DİNİ EPİSTEMOLOJİSİ VE TANRI İNANCININ GÜVENİLİRLİĞİ SORUNU

Plantinga, epistemolojik görüşlerini ortaya koymadan önce, temelselci kurama ve delilci itiraza yönelik belli başlı eleştirilerini dile getirerek işe başlamaktadır. Bilindiği üzere epistemolojide kökleri Descartes, Locke ve Hume gibi düşünürlere kadar uzanan bu tartışmalar, hem dini epistemolojiyi hem de genel anlamda epistemolojiyi derinden etkilemiştir. Bu tartışmalar, özellikle dini inançların ve onların sağladığı bir takım önermelerin hangi koşulda delilli veya bu önermelerin hangi temel önermelere dayandığı şeklinde bir takım soruları beraberinde getirmiştir. İşte Plantinga öncelikle bu tartışmalar içerisinde sorulan sorulara cevap bulmaya çalışmaktadır.

Temelselciliğin basit bir tanımını vermemiz gerekirse "bir kişinin belirli bir inancı kabul etmesi, ancak o inanç kendiliğinden-açık, veya sarsılmaz bir inançsa, ya da kendiliğinden-açık veya sarsılmaz inançlardan kabul edilebilir mantıksal çıkarım metotlarını kullanarak türetilmiş ise akla uygundur."[61] Başka bir şekilde ifade etmemiz gerekirse temelselcilik, "her şeyden önce, bir taraftan sahip olduğumuz engin inanç yığının dayandığı basit bir ilkenin varlığı, diğer taraftan da bu ilkenin kesinliği üzerine kurulu bir bilgi teorisidir."[62] Daha sembolik bir dille ifade edecek olursak, "A < -- > B, B < -- C; A'dan B, B'den A, C'den hem A hem B'nin çıkarılması mümkün iken, ne A'dan ne de B'den C'nin çıkarılması mümkün değildir. C, hem A hem de B için bir temeldir. Kendiliğinden açık olan C, aynı zamanda şüphe götürmez, sarsılmaz ve değiştirilemezdir."[63]

Temelselci görüşe göre inancımızın gerekli koşulu ve rasyonellik ölçütü bu iki ilkenin varlığına bağlıdır. Yani, bir inancın rasyonelliği veya bir önermenin doğruluğu/kesinliği, o inancı türettiğim temel önermenin doğruluğuna ve kesinliğine dayanır. Plantinga'nın da ifade ettiği gibi "temelselcilik için temel inanç

[60] Richard Fumerton, *Epistemology: First Books in Philosophy* (Maassachusetts: Blackwell Publishing, 2006), 97.
[61] Michael Peterson vd., *Akıl ve İnanç: Din Felsefesine Giriş*, çev. Rahim Acar (İstanbul: Küre Yayınları, 2016), 184-185.
[62] Mehdiyev, *Çağdaş Epistemolojiye Giriş*, 131-132.
[63] Mehdiyev, *Çağdaş Epistemolojiye Giriş*, 133.

ve temel önerme olarak görev gören bir takım inanç ve önermeler, diğerleri için bir kesinlik ya da temel teşkil eder."[64]

Klasik temelselcilik dediğimiz ekol, ayrıca inançlarımızı epistemolojik açıdan "temel inançlar (*basic beliefs*)" ve "temel olmayan inançlar (*non-basic beliefs*)" şeklinde iki gruba ayırmaktadır. Temel inançlar dediğimiz önermeler grubu bilgilerimizin temelini oluştururlar ve bunlar apaçık olmakla birlikte başka inançlarımıza dayanmayan önermelerdir. İkinci gruptaki önermeler ise bu temel önermelerden çıkardığımız önermelerdir. Bu önermeler birinci gruptaki önermelere dayanırlar. Yani, klasik temelselcilik açısından baktığımızda, temel inançlarımız, kendiliğinden apaçık oldukları için başka herhangi bir delile ihtiyaç duymaksızın kabul edilebilir olmalarına karşın, temel olmayan inançlarımız için delile ya da bir takım temel inançlara sahip olmamız gerekmektedir.

Plantinga, klasik temelselciliğin temel inanç grubunda bulunan önermelerine dair "2 + 2 = 4, beyaz siyahtan farklıdır, bütün parçadan büyüktür"[65] gibi belli başlı örnekler verir. Verdiği bu örneklerin en önemli özelliği doğru olduklarının hemen anlaşılabilir olmasıdır. Başka bir deyişle bir kişinin bu önermelerin doğruluklarına karar vermesi için onları kavraması yeterlidir. Ancak Plantinga burada bir hususa dikkat çeker, "bu durumlar kişiden kişiye farklılık gösterebilir, mesela, doğruluğu bir kişiye apaçık olan P önermesi her zaman başka bir kişiye apaçık olmasa da, 2 + 2 = 4 şeklindeki bir önermenin doğruluğu herkes tarafından kavranabilir."[66]

Plantinga'ya göre, "karşımda bir bilgisayar var görünüyor, bana ağaçlar çiçek açmış görünüyor"[67] şeklindeki önermeleri "karşımda bir bilgisayar var, ağaçlar çiçek açmış"[68] tarzındaki önermelere tercih etmemizi haklı bir şekilde açıklayabiliriz. "Örneğin bir kişi, karşısında gerçekten bilgisayar olmadığı halde böyle bir inanca sahip olabilir, ancak bir kişiye bilgisayar görünmediği halde bilgisayar görünmesi zayıf bir ihtimaldir."[69] Buradan da anlaşılacağı üzere, klasik temelselcilik, mantıksal ve apaçık önermelerin yanında duyusal ya da algısal bazı önermeleri de temel inanç kategorisine dâhil etmiştir. Nitekim Plantinga'nın da ifade ettiği gibi "doğrudan duyumlara dayanan bu tarz önermeler, temelselciliğin modern versiyonunda düzeltilemez-değiştirilemez (*incorrigible*) önermelere dönüştürülmüştür."[70] Plantinga, temelselcilik ile ilgili bir takım bilgiler ve tanımlamalar yaptıktan sonra Tanrı inancının mahiyetinin ne olduğu hususuna konuyu getirmektedir. Temelselci anlayışa göre, Tanrı inancı temel bir inanç değildir. Çünkü temelselcilik açısından biraz önce ifade ettiğimiz şartları taşıması

---

[64] Alvin Plantinga, *Rationality and Religious Belief* (New York: University of Notre Dame Press, 1979), 259.
[65] Alvin Plantinga, *Faith and Rationality: Reason and Belief in God*, ed. Alvin Plantinga & Nicholas Wolterstorff (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1991), 55-56.
[66] Plantinga, *Reason and Belief in God*, 56.
[67] Plantinga, *Reason and Belief in God*, 58.
[68] Plantinga, *Reason and Belief in God*, 58.
[69] Plantinga, *Reason and Belief in God*, 59.
[70] Alvin Plantinga, "Is Belief in God Properly Basic?," *Comtemporary Perspectives on Religious*, ed. R. D. Geivett & B. Sweetman (New York: Oxford University Press, 1992), 15.

mümkün gözükmemektedir. Burada yapılması gereken şey, Tanrı inancının rasyonel olabilmesi için bir delile ya da haklı bir gerekçelendirmeye tabi tutulması gerektiğidir. Plantinga buradan hareketle, temelselci kriterin Tanrı inancının rasyonelliği için gerekli gördüğü koşulu ele alır ve temelselciliğin Tanrı inancını temel bir inanç olarak kabul etmemesinin haklı epistemik gerekçelerinin olup olmadığını sorgular.[71] Plantinga'ya göre, temelselciliğin öne sürdüğü kriterleri kabul edecek olursak, rasyonel olarak kabul ettiğimiz birçok inancımızı, irrasyonel kabul edip dışlamak zorunda kalabiliriz. Nitekim "akşam yemeğimi yedim" gibi hafızaya ya da "yanımda oturan insan çok mutludur" gibi diğer zihinlerin psikolojik durumlarına dayandırdığımız inançlarımız Plantinga'nın sözünü ettiği temelselcilerin haklı epistemik kriteri açısından açıklanamayan inançlarımızdır. Burada Plantinga açısından problem, sözünü ettiğimiz inançlarımızın, kendilerinden daha temel bir önermeye dayanmadıkları için temel bir inanç olarak gözükseler de, bu önermelerin temelselciliğin, kendiliğinden apaçık, duyumlara apaçık ve düzeltilemez/değiştirilemez/sarsılmaz gibi kriterlere uymamakla beraber, bu inançlarımızın bir kimsenin rasyonel olarak kabul edebileceği önermeler olmasında yatmaktadır. Plantinga bunu şöyle ifade etmektedir: "Bizim kuramsal yapımızın temelinde yer alan, temel olarak kabul ettiğimiz bir önermeyi, apaçık, duyulara apaçık ve değiştirilemez ya da düzeltilemez olmasa da, kabul etmek için tümüyle rasyonelizdir."[72] Son tahlilde Plantinga, bu soruna çözüm olarak temelselciliğin kabul ettiği temel inançlar kümesinin sanıldığından daha fazla olması gerektiğini öne sürmektedir.[73]

Plantinga'nın temelselciliğe karşı yönelttiği itirazlardan biri de bu kuramın tanımı gereği ne apaçık ne duyulara apaçık ne de değiştirilemez olmadığından kendisinin hatalı olduğu görüşüdür. Temelselciliğin bizzat kendisine referansla koyduğu bu kritere uymaması çelişkilidir. Buradan yola çıkarak Plantinga'nın ne yapmak istediği hakkında az çok bir tahminde bulunmak zor olmasa gerekir. Eğer temelselcilik tanımı gereği çelişkiliyse ve temel inanç kümeleri sanıldığının aksine daha fazla genişse bizim diğer zihinler veya hafızaya dayalı inançlarımız gibi temel inanç kriterinde olmayan, yani kendilerinden başka önermelere dayanmayan bu önermeleri kabul etmememiz için hiçbir gerekçenin olmadığı görülmektedir.

---

[71] Mehmet Sait Reçber, "Plantinga ve Tanrı İnancının Temelselliği," *Felsefe Dünyası Dergisi* 39, sayı 1 (2004): 20.

[72] Plantinga, *Reason and Belief in God*, 59.

[73] Plantinga'nın ifade ettiği ve bizim kuramsal olarak kabul edebileceğimiz pek çok temel inancımız vardır. Mesela biz bir şeyi algılarken çoğunlukla bunu dolaysız olarak kabul ederiz. Söz gelimi bir kişi uygun bir ortamda "Bulutlar beyazdır" önermesine inanabilir. Ya da yukarıda biraz önce verdiğimiz örnekteki gibi "Bu öğlen yemek yedim" şeklindeki bir inancımızı da temel bir inanç olarak görebiliriz. Örnekleri daha fazla çoğaltmak istersek buna geçmiş hakkındaki inançlarımızı da dâhil edip "Dünya bir dakikadan daha yaşlıdır" şeklinde bir örnek daha sunabiliriz. Bütün bu verdiğimiz örneklerden yola çıkarak temelselcilğin öne sürdüğü kriterleri karşılamayan ama temel olan bu tarz önermelerin sayısını artırabiliriz. Nitekim bu örneklerin sayısını arttırmak, Plantinga'nın da ifade ettiği gibi temelselciliğin öne sürdüğü temel inançlar kümesinin sanıldığından daha fazla olduğunu doğrular niteliktedir.

Plantinga klasik temelselciliğe yönelttiği bu itirazlar ve karşı argümanlarından sonra belki de konuyu en can alıcı noktaya getirir: Tanrı inancı temel bir inanç mıdır? Öncelikle bu noktada Plantinga'nın, Hristiyanlığın Kalvinci yorumuna sıkı sıkıya bağlı olduğunu hatırlatalım. Bilindiği üzere bu reformcu Hristiyan geleneğinin merkez noktasını kutsal kitap oluşturmaktadır. Kalvincilerin Tanrı'ya inanç noktasında daha çok tecrübenin daha doğrusu Tanrı'yı tecrübe etmenin önemli bir yeri olduğunu da ayrıca ifade edelim. Plantinga, "Tanrı bizi etrafımızdaki dünyada elini görecek bir eğilimle yaratmıştır"[74] şeklindeki önermelere inanma eğilimi içinde olduğumuzu söylemektedir. Ayrıca Plantinga'ya göre "inançlı biri kutsal kitabı okurken Tanrı'nın bir şekilde kendisiyle konuştuğunu hissettiğini veya ona karşı bir günah içinde olduğunu buradan hareketle Tanrı inancının inançlı biri için temel bir inanç olabileceğini"[75] düşünür. Bu durumda diyor Plantinga, "temel inanç olan doğrudan 'Tanrı vardır' şeklindeki bir önerme değil, 'Tanrı benimle konuşuyor' ya da Tanrı'dan umut kesilmez' gibi önermelerdir."[76] Yine buradan hareketle bir çıkarım yapan Plantinga devam ediyor; "nasıl ki 'karşımdaki kişi öfkelidir' ya da 'ağaçlar görmekteyim' tarzındaki önermeler birer temel inanç olabilmesi için 'Başka kişiler vardır' ya da 'Ağaçlar vardır' önermelerini gerektiriyorsa, 'Tanrı benimle konuşuyor' veya 'Tanrı'dan umut kesilmez' tarzındaki önermeler de 'Tanrı vardır' önermesini gerektirir."[77]

Burada Plantinga'nın görüşlerine referansla bir sorun ortaya çıkmaktadır. Plantinga için 'Tanrı vardır' şeklinde bir önermenin temel inanç olabilmesi, temelselciliğin öne sürdüğü kriterin reddine bağlıdır. Ancak bizim nesnel bir şekilde ortaya koyacağımız kriterimiz yoksa biz, temel inanç olan ya da olmayan inançları birbirinden nasıl ayırabileceğiz? Buradaki çıkmazın ve eleştirilerin farkında olan Plantinga sorunu kendi kendine formüle etmeye çalışmaktadır; "Tanrı inancı upuygun temel inanç ise, neden herhangi bir inanç da aynı Tanrı inancı gibi upuygun temel bir inanç olmasın? Düşünebileceğimiz ilginç bir şey için de aynısını diyemez miyiz? Her Cadılar bayramında gelen büyük bal kabağı hakkındaki inancımız da neden temel bir inanç olmasın?"[78] Plantinga, daha çok "Büyük Bal Kabağı İtirazı" (*Great Pumpkin Objection*) olarak adlandırılan bu eleştirilere bu noktada yanıt vermeye çalışmaktadır.

Plantinga'ya göre bizim inançlarımızı bir kriterden hareketle değerlendirmek yerine tek tek örneklerden hareketle çıkarımsal ve tümevarımsal bir yol izlememiz daha doğru olacaktır. Plantinga açısından her topluluğun kendine uygun koşullarda bir takım inançları temel olarak kabul etmesi mümkündür. Plantinga bu hususu şöyle ifade eder: "Bulundukları ortamlarda temelsellikleri apaçık olan örneklerle yine bulundukları ortamlarda temelsel olmayan örneklerden hareket ederek temel inanca yönelik bir hipotez oluşturup, bu hipotezi bu örneklere referansla ele almak

[74] Plantinga, *Reason and Belief in God*, 80.
[75] Plantinga, *Reason and Belief in God*, 81.-82.
[76] Plantinga, *Reason and Belief in God*, 81-82.
[77] Plantinga, *Reason and Belief in God*, 81-82.
[78] Plantinga, *Reason and Belief in God*, 74.

gerekir."[79] Yani Plantinga için bu kriterlerin birbirleriyle çelişmeleri durumunda hangisinin gerçekten doğru olduğu hususu anlaşılmasa da bunlardan herhangi birinin yanlış olduğunu düşünmek kaçınılmaz gözükmektedir. Nitekim bu itirazlardan yola çıkarak konuyu değerlendiren Plantinga "Böylelikle Tanrı'ya inanan bir kişi, Tanrı inancının temel bir inanç olduğunu, ayrıca Büyük Kabak inancının temel bir inanç olamayacağını"[80] söyler.

Plantinga'ya göre Tanrı inancına yönelik delilci eleştirilerin kökeninde ise, biraz önce ifade etmeye çalıştığımız temelselci yaklaşım bulunmaktadır. Plantinga bu eleştirileri 'delilci itiraz' olarak isimlendirir. Plantinga'ya göre delilci itiraz, "tümdengelimli, tümevarımlı ya da ters tümdengelimli (*abductive*) olsun hiçbir teistik savın başarılı olmadığı; bu nedenle de Tanrı inancının, en iyi söyleyişle, yetersiz kanıta dayandığı şeklindedir."[81] Reform epistemolojisinin önemli isimlerinden Nicholas Wolterstorff için ise delilci itiraz, "öncelikle bir kişinin, rasyonel bir şekilde kanıtlanmadığı sürece, Hristiyanlığa ya da teizmin başa bir versiyonuna inanmanın yanlış olduğuna dikkat çeker."[82]

Plantinga delilci itiraza yönelik bir soru sorarak işe başlar: "İtirazcının bu konudaki iddiası tam olarak nedir?"[83] İtirazı inceleyen Plantinga buradan hareketle iki çıkarım yapmaktadır. İlk olarak delilci itiraza göre, Tanrı'ya delilsiz bir şekilde inanan kişi entelektüel sorumluluğunu ihlal etmiştir. Çünkü inanç üreten ve toplum içinde yaşayan bir varlık olarak insan, sahip olduğu bir takım inançları delilinin getirdiği oranla inanmak zorundadır. Eğer bir kişi bunu ihlal ediyorsa, yani bu epistemik yükümlülüğü yerine getirmiyorsa, sorumluluklarına aykırı bir hareket içerisindedir. Ancak Plantinga için delilci itirazın öne sürdüğü bu epistemik yükümlülüğü yerine getirmemek mantıksızca bir hareket değildir. Ayrıca Plantinga bu görüşün sorun olduğunu da düşünmemektedir. Plantinga için burada mantıksız olan şey, "Tanrı'nın varlığına kanıtsız bir şekilde inanırken, entelektüel yükümlülüklerimin aksine davrandığımın ya da davranmış olabileceğimin ileri sürülmesidir."[84] Plantinga burada neyi kastetmektedir? Plantinga öncelikle inançlarımızın büyük ölçüde bizim kontrolümüz altında olmadığını söylemekle işe başlamaktadır; "Mesela, siz bana Mars'ın Venüs'ten küçük olduğuna dair inancımı değiştirmem için 1.000.000 dolar teklif etseniz, bu parayı alabilmemin hiçbir yolu yoktur. Fakat bunun aynısı Tanrı'ya olan inancım için de geçerlidir."[85] Plantinga'ya göre delilci itirazın öne sürdüğü ikinci şey, inançlarımız için delil getirme zorunluluğumuzun olmasıdır. Ancak Plantinga bunu da kabul etmez. Plantinga, "İnandığım her şey için bir kanıta sahip olma mecburiyetinde değilim; bu mümkün

[79] Plantinga, *Reason and Belief in God*, 76-77.
[80] Plantinga, *Reason and Belief in God*, 78.
[81] Alvin Plantinga, "Theism, Atheism, Rationality," çev. Ferhat Akdemir, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22, (2010): 285.
[82] Nicholas Wolterstorff, "Introduction," *Faith and Rationality: Reason and Belief in God*, Ed. Alvin Plantinga & Nicholas Wolterstorff (Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1991), 6.
[83] Plantinga, "Theism, Atheism, Rationality," 286.
[84] Plantinga, "Theism, Atheism, Rationality," 287.
[85] Plantinga, "Theism, Atheism, Rationality," 287.

değildir"[86] demektedir. Burada bir çıkarım yapan Plantinga, böyle bir mecburiyetin Tanrı'ya olan inanç noktasında da olamayacağını öne sürer. Çünkü Plantinga'ya göre Tanrı inancı, delilci itirazın öne sürdüğü koşulları sağlamamakla birlikte klasik temelselci argümanın kriterlerini de içermemektedir. Yani, Tanrı inancına sahip olmak için bir delil yoksa ve bu inanç için delil vazifesi gören başka önermeleri kabul etmek olanaksızsa bu mümkün gözükmemektedir. Burada Plantinga, Tanrı inancı için şunları söylemektedir: "Doğruluğu kendiliğinden belli veya tamamen aşikâr bir şey değildir ve onun için ikna edici bir delilin nasıl bulunacağını görmek son derece zordur."[87]

Plantinga delilsiz bir şekilde Tanrı'ya inananları zihinsel açından sorunlu (*intellectual gimp*) gören bir takım düşünceleri de ele alır. Delilci itirazın bu yorumunun da bir şekilde var olduğunu ve delilsiz teistin daha çok entelektüel yükümlülüklerini yerine getirmeyen kişi olarak değil de, bir tür zihinsel açıdan kusurlu kimseler olarak görülmesi şeklinde ele alınan bu yaklaşıma yönelik olarak Plantinga, Sigmund Freud ve Karl Marx'ın görüşlerinden örnekler verir. Plantinga'ya göre Freud dini inancı, insanlığın en eski arzularının yanılsaması olarak görmüştür. Ona göre din, "insanlığın evrensel obsesif nevrozudur."[88] Ayrıca Plantinga Freud'un, dini inanca sahip bir teisti, arzuyu gerçekleştirme konusu olarak ele aldığını da belirtir.

Plantinga, delilsiz olarak teistik bir inanca sahip olan kişiyi zihinsel olarak kusurlu gören benzer bir yaklaşıma örnek olarak Karl Marx örneğini de vermektedir. Burada Marx'tan uzun bir alıntı yapan Plantinga'ya göre Marx için de din, benzer bir şekilde Freud'da olduğu gibi yanılsamadır. Marx ve Freud'a göre der Plantinga, "teist, bir tür bilişsel bozukluğa, bilişsel ve ruhsal rahatsızlığa maruzdur."[89] Yani teist kişi, bilgi üreten mekanizmaları doğru çalışmayan, hastalıklı bir varlıktır. Teist bir kişinin tedavi yöntemi de bu inancından ya da bu yanılsama hastalığından vazgeçmesinde veya reddetmesinde yatmaktadır. Ancak Plantinga, bu zihinsel olarak kusurlu olma durumunu kabul etme yanlısı değildir. Nitekim Plantinga, "Bu, en fazla, yeni modalara düşkün ve mümkün olduğunca çağdaş sekülariteyi benimseyen bir ya da iki liberal teoloğun kabul edeceği bir şeydir"[90] demektedir.

Plantinga'ya göre teist bir kişinin kendisini zihinsel açıdan kusurlu olarak görmesi ve bundan rahatsızlık duyması bir yana o asıl kusurun ateistte olduğunu savunur. Plantinga'ya göre, teist bir kişi ateisti, "Nasıl olursa olsun, dünyada kendisinin ya da başkalarının işlediği günahın kurbanı, mağduru olarak görecektir."[91] Burada yine Kalvinci görüşleri doğrultusunda hareket eden Plantinga, İncil'in *Romalılar* kısmından bir örnek verir: "Bir haksızlık durumunda gerçeği örtbas

[86] Plantinga, "Theism, Atheism, Rationality," 288.
[87] Plantinga, "Theism, Atheism, Rationality," 288.
[88] Plantinga, "Theism, Atheism, Rationality," 289.
[89] Plantinga, "Theism, Atheism, Rationality," 289.
[90] Plantinga, "Theism, Atheism, Rationality," 290.
[91] Plantinga, "Theism, Atheism, Rationality," 290.

etme." Açıkçası İncil'in bu pasajına göre, Plantinga için inançsızlık, günahın sonucu gibi görülmektedir. Yani Plantinga için Tanrı inancının saçma ya da kusurlu olarak görülmesinin nedeni, günahkar durumumuzun bir sonucudur. Son olarak Calvin'in Tanrı'nın varlığına inanmayan bir kimsenin durumunu, karısının varlığına inanmayan ve onun duyguları ya da düşüncesi olmayan zekice tasarlanmış bir robot olduğu durumuna benzettiği alıntısına atıf yapan Plantinga'ya göre asıl hastalıklı olan düşünce Marx ve Freud'un görüşleridir.

Plantinga, buradan hareketle sorunun epistemolojik olduğu kadar ontolojik ve teolojik bir altyapısının olduğunu da belirtir ve konuyu teistik bir bakış açısıyla ele almaya çalışır. Hem ateist delilci itirazın hem de teistin verdiği karşılığın, bilgi üreten mekanizmalarımızın kusurlu hatta hastalıklı olduğuna dair düşüncelerini ele aldıktan sonra Plantinga, bilgi üreten mekanizmalarımızın nasıl doğru bir işlevsellik halini aldığını kendi görüşleri doğrultusunda ele almaya çalışır. Plantinga, uygun işlevsellik ve tasarım planı gibi kavramlarla zenginleştirdiği epistemolojik projesini güvence (*warrant*) olarak adlandırmaktadır. *Warrant* üçlemesinin ilk kitabında (*Warrant: Current Debate*) gerekçelendirme kuramlarını ele alıp irdeleyen Plantinga, ikinci kitabında (*Warrant and Proper Function*) kendi epistemolojik fikirlerini ortaya koymaya çalışır. Bu ikinci kitap Plantinga'nın, uygun işlevsellik, tasarım planı gibi kendi kavramlarını ortaya koyması ve epistemolojik fikirlerinin özünü oluşturması bakımından önemlidir. Nitekim ortaya attığı kavramlarla birlikte bu kitabında "Güvenilir bilgi nedir?" sorusuna cevap aramaktadır. Plantinga, *Warrant* üçlemesinin son kitabında (*Warranted: Christian Belief*) kendi epistemolojisini Hristiyanlığa ilintili bir şekilde teizme uyarlamaya çalışmaktadır. Ayrıca Plantinga, bilgi için zorunlu bir koşul olarak öne sürdüğü güvence (*warrant*) kavramının dışsalcı bir yapıda olduğunu öne sürmektedir.

Plantinga söz konusu eserlerinde öncelikle içselci bilgi kuramına yönelik tahliller yapmakta ve kuramı eleştirmektedir. Plantinga'nın hedefinde ayrıca haklı çıkarım, bir ödev ya da yükümlülük olarak deontolojizm de vardır.[92] Plantinga'ya göre Aydınlanma düşüncesinin gölgesinde, epistemoloji disiplininde üç önemli kavram vardır: "Haklı çıkarım, deontoloji ve içselcilik."[93] Plantinga'ya göre deontolojizmin sıkı savunucusu ve klasik temelciliğin iki kurucu ismi Locke ve Descartes'dır. Bu isimlere göre, "Çağdaş epistemolojide haklı çıkarım, deontolojik tarzda epistemik bir ödev veya sorumluluğun gerekliliği, bir delile bağlı olarak bir şeye inanmak olarak ortaya konulmuştur."[94] Plantinga'ya göre içselciliğin ana kaynağını bu deontolojik yapı oluşturmaktadır. "Deontolojik gerekçelendirme denilen şey, aslında genellikle kendisine gerekçelendirme denilen şeydir ve gerekçelendirme içselcilikle yakından ilintilidir."[95] Buradan hareketle Plantinga, gerekçelendirmenin aslında deontolojik bir yapısı olduğu sonucuna varır. Son

[92] Mehmet Sait Reçber, "Plantinga, Bilgi ve Doğru İşlevselcilik," *Felsefe Dünyası Dergisi* 38, sayı 2 (2003): 42.
[93] Alvin Plantinga, *Warrant: Current Debate* (New York: Oxford University Press, 1993), 5.
[94] Plantinga, *Warrant: Current Debate*, 211.
[95] Plantinga, *Warrant: Current Debate*, 25-28; Plantinga, *Warrant and Proper Function*, 6.

tahlilde güvence kuramının gerekçelendirme metoduyla açıklanamayacağı sonucuna varan Plantinga, içselciliğin güvence için gerekçelendirmeyi savunduğunu iddia eder. Burada anladığımız kadarıyla Plantinga, içselci gerekçelendirme kavramına yönelttiği eleştirilerle onu etkisiz kılmaya çalışıp kendi güvence (*warrant*) kavramını ortaya koymaya çalışmaktadır.

Plantinga, Warrant üçlemesinin son kitabı olan *Warranted: Christian Belief*'te, Hristiyan inancını rasyonel düzlemde epistemolojik olarak ele almaya çalışmaktadır. Daha ayrıntılı olarak baktığımızda ise, esas olarak bu kitabın içeriğini, Hristiyan kilisesinin Calvin, Luther, Augustine, Karl Barth gibi isimlerin yorumlarını, entelektüel açıdan sağlam bir yapıya koyma vazifesi güttüğünü de söyleyebiliriz. Hristiyan inancının bileşenlerinin temelini savunan bu görüşleri ayrı ayrı değerlendirdiğimizde İslam ve Yahudilik gibi diğer teistik dinlerin bazı unsurlarını da içerisinde barındırır. Her şeye gücü yeten, merhamet ve iyilik sahibi, şefkatli ve sevgi dolu bir varlık olarak Tanrı, evreni yaratan ona hayat ve düzen veren varlıktır. Bu tarz kavramlar, Hristiyanlıkta olduğu kadar, Yahudilik ve İslam gibi diğer teistik dinlerin de kabul edebileceği şeylerdir. Ancak öte yandan daha özel olarak insanların ilk günahla lekelenmesi, Tanrı'nın bu günahtan kurtulmamız için kurban olarak biricik oğlunu, yani İsa'yı feda etmesi, teslis inancı gibi kavramlar ise, Hristiyan inancına özgü şeylerdir. Plantinga'nın bu eserinde görebildiğimiz kadarıyla daha çok Hristiyanlığın Tanrı'sına vurgu yapmaya çalıştığı açıktır.[96] Nitekim Plantinga'nın gayreti de Hristiyan Tanrı'sının epistemolojik olarak güvencesini ortaya koymak ya da bunu savunmaktır.

Plantinga epistemolojik olduğu kadar teolojik Hristiyan inancının unsurlarını taşıyan bu eserinde Tanrı inancının güvence altına alınabilmesi için bir model olarak Aquinas/Calvin Modeli'ini öne sürer. Bu modelin daha çok diğer teistik dinleri de ilgilendirdiğini belirten Plantinga, Genişletilmiş A/C Modeli'nde ise Hristiyan inancını güvence altına almaya çalışır. İnsanın zihinsel yapısı içerisinde doğuştan Tanrı'nın varlığına inanma eğiliminin bulunduğunu söyleyen Aquinas/Calvin modelinde, Plantinga'ya göre, inanma eğilimi taşıyan *sensus divinitatius* (ilahi his) yetisinin önemli bir yeri vardır. Plantinga, burada Calvin'den hareketle birçok alıntı yapar. Ama özellikle ölüm korkusu dediği bir örnekten hareket ederek *sensus divinitatius* (ilahi his) yetisiyle bir bağlantı kurmaya çalışır. "Ölüm korkusuyla yüzleşen birinin çıkarımsal olmayacak bir şekilde Tanrı'ya yönelmesi ve onun kendisini duyacağı ve yardım edeceği yönünde bir inanç oluşturması gibi durumların bizdeki *sensus divinitatius* yetisinin açık bir göstergesi olduğunu düşünüyorum."[97]

[96] Plantinga özellikle *Warranted: Christian Belief* eserinde Hristiyan inancı dediği şeyin diğer teistik dinlerin bileşenlerini de içerdiğini söylemektedir. Öte yandan Plantinga, bu inançların özel olarak bu kavramları nasıl değerlendirdiğini belirtmemektedir. Daha ayrıntılı bilgi için bk. Alvin Plantinga, *Warranted: Christian Belief* (New York: Oxford University Press, 2000), 201-203-423.
[97] Plantinga, *Warranted: Chrisitan Belief*, 170.

Plantinga'nın bu ilk A/C modeli bize onun dini inanç dediği şeyin tanımını da vermektedir. Özellikle ilk dönem dini epistemolojisinde Tanrı inancının temelselliği ile burada vermeye çalıştığı örnek, hem A/C modeliyle hem de Tanrı inancının temelselliğiyle yakından bağlantılı gibi gözükmektedir. Plantinga, bu modelde sunduğu tanımla herhangi bir argümana ya da delile dayanmaksızın Tanrı'nın bilgisine doğrudan ulaşabileceğimizi belirtir ve *sensus divinitatius* yetisinin bir girdi-çıktı gibi işlev gördüğünü belirtir: "Bu modele göre teistik inançların ortaya çıkmasını sağlayan birçok değişik türden ortam söz konusudur... *sensus divinitatius*'u bir girdi çıktı ayrımı olarak da düşünebiliriz: Tanrı inancı için taşıdığımız şartları girdi; Tanrı'ya ilişkin inançlarımızı da çıktı şeklinde söyleyebiliriz."[98] Plantinga ayrıca bir kişinin bilişsel yetisi gibi gördüğü *sensus divinitatius* yetisini uygun işlevsellik ve tasarım planı gibi kavramlardan hareketle açıklamaya çalışır:

> A/C modeline göre bilişsel yetilerimiz, Tanrı tarafından tasarlanmıştır; o halde tasarım planı literal ve paradigmatik manada bir tasarım planıdır. O, aynı zamanda bizim uygun işlevsellik planımızdır ve bilinçli-akıllı bir kişi tarafından gerçekleştirilmiş olur. Sensus divinitatius'un amacı, Tanrı'ya ilişkin doğru inançlara sahip olması noktasında bizi yönlendirmektir. Uygun bir şekilde işlevsellik kazandığında Tanrı'ya ilişkin doğru inançlar üretebilmektedir. Bu yüzden bu inançlar, güvence şartını yerine getirmektedir. Ayrıca yeteri kadar güçlüyse bilgiyi de oluşturabilmektedir.[99]

Plantinga'nın ayrıca bu modelleri öne sürmesindeki esas amacının dini inançların rasyonel bir şekilde gösterilmesinin bu inançlara yönelik yapılan itirazları "*de jure*" kapsamında değerlendirdiği ve açıkça bir cevap niteliği taşıdığını da göstermektedir.[100] Plantinga'nın Genişletilmiş A/C modeli dediği ve Hristiyanlıkla daha uyumlu hale getirmeye çalıştığı modelini öne sürmesindeki esas amaç ise, insanı doğuştan günahkâr olarak gören temel Hristiyanlık teziyle bir bağlantı kurmasında yatmaktadır. Çünkü ilk model insanın günahkâr olması nedeniyle *sensus divinatatius* yetisinin uygun bir şekilde işlevsellik kazanmasını engellemektedir. Hristiyan teolojisinin çeşitli kavramlarını da içeren bu ikinci genişletilmiş A/C modelinde Plantinga, insanın günahtan kurtulmasının tek yolunun Tanrı'nın ilahi oğlu olan İsa Mesih'in yani kutsal ruhun içsel çağrısına uymakla düzelebileceğini öğütlemektedir.

Görüldüğü gibi bu ikinci modelde *sensus divinatius* yetisinin günah sonucu işlevselliğini yitirmesi söz konusudur. Plantinga burada günahtan kurtuluşun ancak Tanrı'nın yardımıyla olabileceğini, insanın kendi çabasıyla günahın ortadan kalkmasının mümkün olmayacağını belirtir. Plantinga burada açık bir şekilde

---

[98] Plantinga, *Warranted: Chrisitan Belief*, 174-175.
[99] Plantinga, *Warranted: Chrisitan Belief*, 179.
[100] Plantinga dini inançlara yönelik yapılan itirazların *de facto* (dini inançlar yanlıştır) ve *de jure* (dini inançlar rasyonel olmamakla beraber gerekçelendirilemez) olmak üzere iki türden olduğunu belirtir ve amacının bu inançların doğruluğunu göstermekten ziyade, rasyonelliğini ve bir güvenceye sahip olup olmadığını göstermek olduğunu belirtir. Bk. Plantinga, *Warranted: Chrisitan Belief*, 176.

Hristiyanlığın temel kavramlarını ikinci modelinde kullanmaktadır. Sonuç olarak ise bu modelin başarıya ulaşmasının kilit noktasını İsa Mesih'in çağrısına uymak ve ona iman etmek oluşturmaktadır. Sonuç olarak Plantinga her iki modelde de içimizde oluşan inançların güvence (*warrant*) için şartları yeterli bir şekilde yerine getirdiğini belirtmektedir: "Bizde oluşan inançlar güvence için yeterli ve zorunlu şartları yerine getirmiş gözükmektedir; kesinlik ve samimiyetle üretildiklerinde ise bunlar bilgi niteliği taşımaktadırlar."[101]

SONUÇ

Çağdaş Epistemoloji tartışmalarında merkezi bir problem olarak görülen gerekçelendirme sorunu, birçok farklı bilgi teorisinin ortaya çıkmasına sebebiyet vermiştir. Bu doğrultuda inancın ya da bilginin gerekçelendirilmesi hususu, dışsalcı bilgi kuramı ve onun farklı bir türü olan güvenilirci bilgi anlayışında da kendisine yer edinmiştir. Gerekçelendirme sorununu çözüm noktasında iki önemli yaklaşım olarak öne çıkan içselci ve dışsalcı kuramlar, bu noktada epistemoloji tartışmalarının da seyrini belirlemiştir. İçselcilik açısından bakıldığında, doğru inancı bilgiye dönüştürecek öznenin, bazı bilişsel süreçler sonucunda, yani, kendi içsel yöntemi sayesinde bu sonuca ulaştığı görülmektedir. Tartışmanın karşı tarafında yer alan dışsalcı bilgi teorisi açısından ise özne, gerekçelendirdiği doğru inanca ancak bazı dışsal olgular sayesinde ulaşabilmektedir. Armstrong'un dışsalcı bilgi kuramına yönelik getirilen eleştiriler sayesinde ortaya çıktığını söyleyebileceğimiz güvenilirci bilgi teorisi de dışsalcılığın bir türü olmakla beraber, öznenin bilişsel süreçlerine daha çok vurgu yapması açısından bu kuramı daha farklı boyutlara taşımıştır.

Burada sıklıkla ifade etmeye çalıştığımız üzere dışsalcı tutumun farklı bir türünü sergileyen Goldman'ın güvenilirci yaklaşımı, epistemolojide olduğu kadar dini epistemolojide de çeşitli düşünürlere yön gösterici olmuştur. Özelikle çalışmamız içerisinde Alvin Plantinga'nın epistemik fikirleriyle bağlantı kurmamızın önemli nedenlerinden birisi de budur. Nitekim sonuç olarak bakıldığında Goldman'ın teorisini Tanrı inancının rasyonalitesi bağlamında geliştirerek farklı bir yorum ortaya koymaya çalışan Plantinga, ilk bakışta bunu başarmış gibi gözükse de, kuşatıcı bir teizm savunusu açısından onun fikirleri sorunlu bir düşünceymiş gibi gözükmektedir. Açıkçası Hristiyan teolojisinin temel tezlerini içeren bu görüş, bir takım felsefi kavramların keyfi olarak kullanılmasını göstermesi bakımından sakıncalı gibi gözükmektedir. Çünkü son tahlilde Plantinga sanki sadece Hristiyanlığın Tanrı inancını bilgiye dönüştürecek yapıda olduğunu sunmaktadır.

Görebildiğimiz kadarıyla diğer teistik dinler bir tarafa bırakılırsa, Hristiyanlığın Katolik mezhebi açısından bile içerisinde birçok sorun barındıran bu düşünceler, bütüncül bir yapıda bütün teistik dinleri içerisine alacak bir yapıdan uzak görünmektedir.[102] Plantinga'nın ilk dönem klasik temelselci argümana ve

[101] Plantinga, *Warranted: Chrisitan Belief*, 204-206.

[102] Alvin Plantinga ile ilgili olarak ülkemizde kapsamlı çalışmalardan birini yapan Kemal Batak'a göre, Calvin'in "ilahi his yetisi" dediği şeyle, İslam inancındaki "fıtrat yetileri" birbirine benzemekte, ayrıca,

delilciliğe karşı yürüttüğü olumsuzlama ve eleştiri dönemi ne kadar başarılı gibi gözükse de bu tutumlara yönelik sunduğu çözüm önerilerini sürekli olarak Hristiyan inancına atıfla yapması bir gerileme gibi algılanmaktadır. Bu algının oluşmasında en büyük pay elbette bilimsel bir çalışma gibi atfedilen, ancak tarafsız olmaktan öte, içerisinde bir dini düşüncenin savunusunun izlerini, derin bir şekilde barındırmasında yatmaktadır. Son olarak kullanılan kavramların bilimsel bir çalışmanın içerisinde sunulması, öte yandan sunulan bu kavramların herkes tarafından bilinen bilimsel ya da felsefi kavramlardan çok, bir dini inanca mensup kişilerce bilinebilmesi de eleştiriye açık noktalardan birisidir.

Din felsefesinin en önemli alt disiplinlerinden biri olan dini epistemoloji elbette teoloji ile yakından ilgilidir. Ama *sensus divinitatius*, kutsal ruh, ilk günah gibi belirli bir dinin hatta belirli bir mezhebin önemli kavramları, diğer teistik dinlere uygunluğu açısından sorun teşkil etmektedir. Hristiyanlığın özellikle Protestanlık mezhebinin provokatif bir savunusu gibi görünen bu çalışma açık bir şekilde diğer teistik dinleri dışlayıcı bir özellik taşımaktadır. Ancak Plantinga'nın dini epistemolojisini iki boyutlu olarak değerlendirdiğimizde, içe dönük olarak Hristiyan inancıyla ilgilense de çalışmalarının dışsal yönünü daha genel olarak teizmin Tanrı'sı ve onun rasyonelliği oluşturmaktadır. Nitekim çalışmamız içerisinde ele aldığımız kadarıyla uygun işlevsellik, tasarım planı, güvence (*warrant*) gibi kavramlar onun Tanrı inancının epistemik mahiyetini ortaya koymak için ne derece kararlı olduğunu göstermektedir.

bu yetilerin insanlara verilme nedeni de birbiriyle örtüşmektedir. Kur'an-ı Kerim'den alıntıladığı ayetlerle (7: 172-173) görüşlerini destekleyen Batak, bu minvalde Plantinga'nın görüşlerinin, dini çoğulculuk bağlamında da değerlendirilebileceğini göstermektedir. Batak, ayrıca çok spesifik olarak Hıristiyan inancında önemli olan ve Plantinga'nın epistemik projesi içerisinde değerlendirdiği "lütuf" kavramıyla, Gazali'nin "nur" kavramını, "kutsal ruh" kavramıyla ise, İbn Sina'nın Hay Bin Yakzan hikayesi üzerinden bu kavrama benzer görüşlerini değerlendirmektedir. Bk. Kemal Batak, *Tanrı'yı Bilmek: Alvin Plantinga'nın Din Felsefesinde Tanrı ve Epistemoloji* (İstanbul: İz Yayıncılık, 2015), 229-235, 362-366. Bu konuyla alakalı olarak tam tersi bir görüş beyan eden Nebi Mehdiyev'e göre, Plantinga'nın gerek dini epistemolojisi, gerekse dini dışlayıcılık anlayışı, diğer teistik dinleri dışlamakta ve epistemik olarak onlara rasyonalite hakkı (ya da Plantinga'nın tabiriyle uygun işleve sahip olma) tanımamaktadır. Nitekim N. Mehdiyev'e göre Plantina, "din ya da kültür tarihiyle ilgili hiçbir deneysel veriye itibar etmediği gibi, ötekilerin zihinsel süreçlerinin "uygun" şekilde işlemediğini, işlese bile onların "Îsâ"larının olmadığını iddia edecek kadar teolojik bir tekebbür örneği sergilemekte ve dolayısıyla hem epistemik hem de ahlâkî anlamda son derece başarısız bir dinî çeşitlilik modeline imza atmış bulunmaktadır." Bk. Nebi Mehdiyev, "Plantinga'nın Dini Dışlayıcılık Savunusunun Eleştirisi," *İslam Araştırmaları Dergisi* 22, (2009): 95-108.

KAYNAKÇA

Armstrong, David. *Belief Truth and Knowledge.* Cambridge: Cambridge University Press, 1973.

Audi, Robert. *Epistemoloji: Bilgi Teorisine Çağdaş Bir Giriş.* Çeviren M. Tuncel, Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, 2018.

Batak, Kemal. *Tanrı'yı Bilmek: Alvin Plantinga'nın Din Felsefesinde Tanrı ve Epistemoloji*. İstanbul: İz Yayıncılık, 2015.

BonJour, Laurence. *The Structure of Empirical Knowledge.* Cambridge: Harvard University Press, 1985.

Bonjour, Laurence. *Epistemology: Classic Problems and Contemporary Responses.* Newyork: Rowman & Littlefield Inc, 2010.

Chisholm, Roderick. *Theory of Knowledge.* New Jersey: Prentice Hall, Third Edition, 1989.

Chisholm, Roderick. "Bilgi Nedir?" *Epistemoloji: Temel Metinleri içinde,* editör H. Y. Başdemir, 115-133. Ankara: Hitit Yayınları, 2010.

Ernst Sosa, L. B. *Epistemic Justification: Internalism vs. Externalism*, *Foundations vs. Virtues.* USA: Blackwell Publishing, 2003.

Fumerton, Richard. *Epistemology: First Books in Philosophy.* Maassachusetts: Blackwell Publishing, 2006.

Gettier, Edmund L. "Is Justified True Belief Knowledge." *Analysis* 23, sayı 6 (1963): 121-123.

Goldman, Aalvin. "What Is Justified Belief?" *Justification and Knowledge* içinde, editör G. S. Pappas, 1-23. Boston: Riedel Publishing, 1979.

Internet Encyclopedia of Philosophy. Erişim: 01. 19. 2020. https://www.iep.utm.edu/epis-per/#SH2a

Kornblith, Hilary. "Internalism and Externalism: A Brief Historical Introduction." *Epistemology: Internalism and Externalism.* Oxford: Blackwell Publishers, 2001.

Lemos, Noah. *An Introduction to the Theory of Knowledge.* Cambridge: Cambridge University Press, 2007.

Mehdiyev, Nebi. *Çağdaş Epistemolojiye Giriş.* İstanbul: İnsan Yayınları, 2011.

Mehdiyev, Nebi. "Plantinga'nın Dini Dışlayıcılık Savunusunun Eleştirisi." *İslam Araştırmaları Dergisi* 22, (2009): 95-108.

Moser, Paul, K. *Oxford Epistemoloji.* Editör Nebi Mehdiyev ve M. Hasan Yücel Başdemir. Ankara: Adres Yayınları, 2018.

Peterson, M., & vd. *Akıl ve İnanç: Din Felsefesine Giriş.* Çeviren R. Acar. İstanbul: Küre Yayınları, 2016.

Plantinga, Alvin. *Faith and Rationality: Reason and Belief in God*. Editör A. Plantinga, & N. Wolterstorff. Notre Dame: University of Notre Dame Press, 2004.

Plantinga, Alvin. "Is Belief in God Properly Basic?" Editör R. D. Geivett, & B. Sweetman, *Comtemporary Perspectives on Religious*, 133-142. New York: Oxford University Press, 1992.

Plantinga, Alvin. *Rationality and Religious Belief.* Indiana: University of Notre Dame Press, 1979.

Plantinga, Aalvin. *Warrant and Proper Function.* Newyork: Oxford University Press, 1993.

Plantinga, Alvin. *Warrant: Current Debate.* Newyork: Oxford University Press, 1993.

Plantinga, Alvin. *Warranted: Christian Belief.* New York: Oxford University Press, 2000.

Plantinga, Alvin. T*heism, Atheism, Rationality*. Çeviren F. Akdemir, *İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 22, (2010): 285-294.

Pritchard, Duncan. *What Is Thıs Think Called Knowledge.* London and Newyork: Routledge, 2006.

Reçber, Mehmet Sait. "Plantinga, Bilgi ve Doğru İşlevselcilik." *Felsefe Dünyası Dergisi* 38, sayı 2 (2003): 41-57.

Reçber, Mehmet Sait. "Plantinga ve Tanrı İnancının Temelselliği." *Felsefe Dünyası Dergisi* 39, (2004): 20 – 41.

Steup, M. *An Introduction to Contemporary Epistemology.* New Jersey: Prentice Hal Inc., 1998.

Yanık, M. "Dini Epistemoloji: Alvin Plantinga Örneği." Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi, 2019.

Zagzebski, Linda. *Rational Faith: Catholic Responses to Reformed Epistemology.* Notre Dame: University of Notre Dame Press, 1993.

ABSTRACT

The Issue of Epistemic Reliability and The Reliability of The Problem of Belief in God in Alvin Plantinga

The reliabilist theory of knowledge finds itself a place in contemporary epistemic justification theories as a type of externalist theory. Briefly, this approach, which argues that what justifies a belief is the reliability of the process in which that belief is formed, takes place in an externalist position in which it links these cognitive processes to non-subject elements. The internalist knowledge theory, which is at the opposite position of this theory of knowledge, suggests that with a subject-centered approach, the method that will justify true belief can be reached as a result of certain cognitive processes, based on one's own mental structure. These two theories of knowledge, which are included in many discussions within the epistemic justification theories, have opened the door to many different theories. Here are examples of theories such as access internalism, awareness internalism that arise from the internalist knowledge theory, and different types of theories arising from the externalist knowledge theory, such as process reliability, indicator reliability and virtue reliability. On the other hand, these debates in contemporary epistemology have found a place in religious epistemology as well. In particular, Alvin Plantinga exhibited an externalist attitude in his religious epistemology and tried to reveal the epistemic nature of the belief in God with a credible understanding in his recent works. In this article, we will first try to deal with externalism and its kind of reliable knowledge understanding and criticisms brought to these theories, then we will explain the concept of warrant, which determines the direction of A. Plantinga's recent religious epistemology, and question its applicability to all theist religions.

Keywords: Justification, Reliabilism, Externalism, Alvin Plantinga, Epistemology.